Analizy i raporty statystyczne
Analysis and statistical reports

GUS

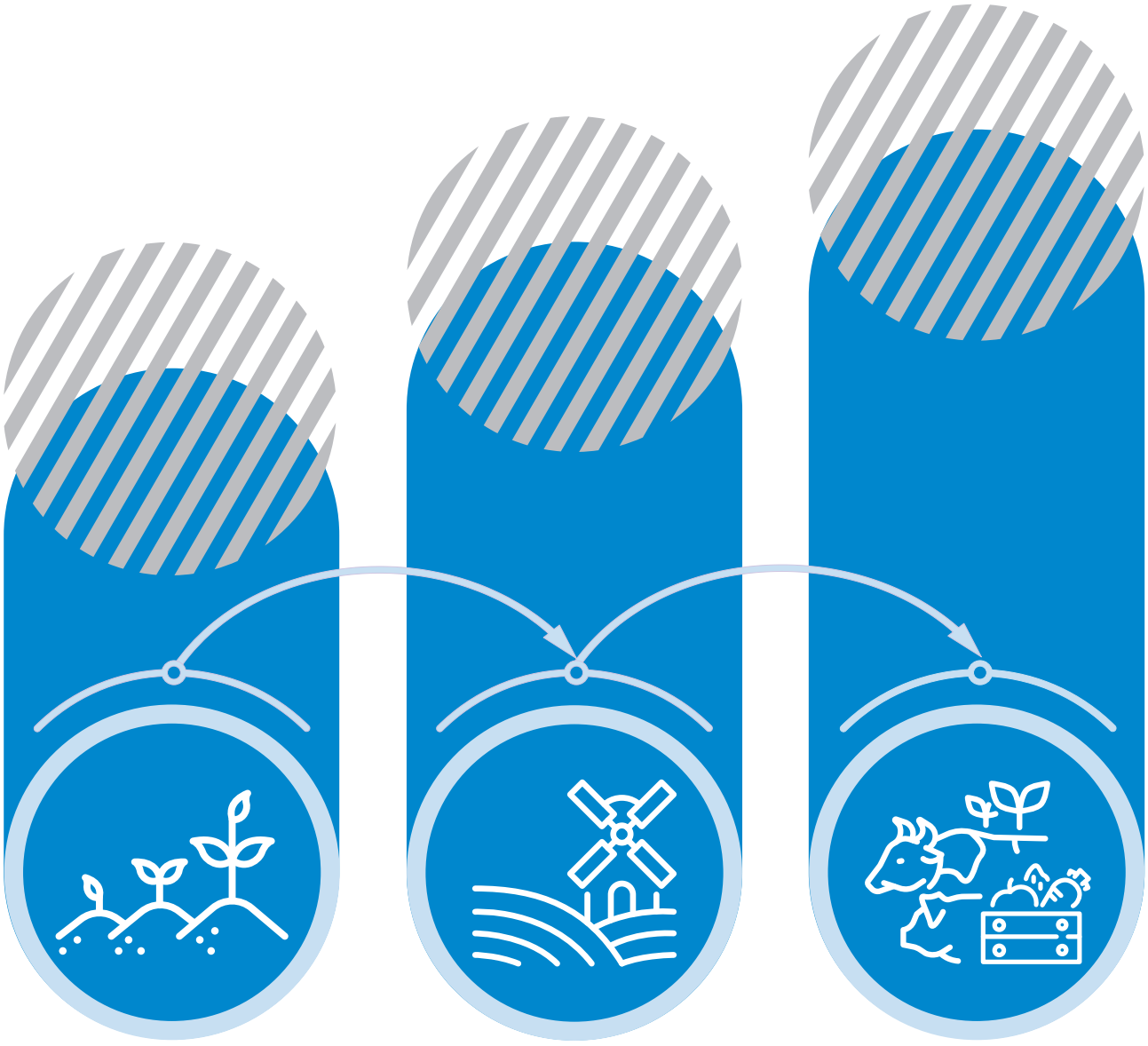

Koniunktura w gospodarstwach rolnych w 2 półroczu 2024 r. Raport wojewódzki 2025

Business tendency in agriculture in the 2nd half of 2024. Voivodship report 2025

Zielona Góra 2025

Analizy i raporty statystyczne
Analysis and statistical reports

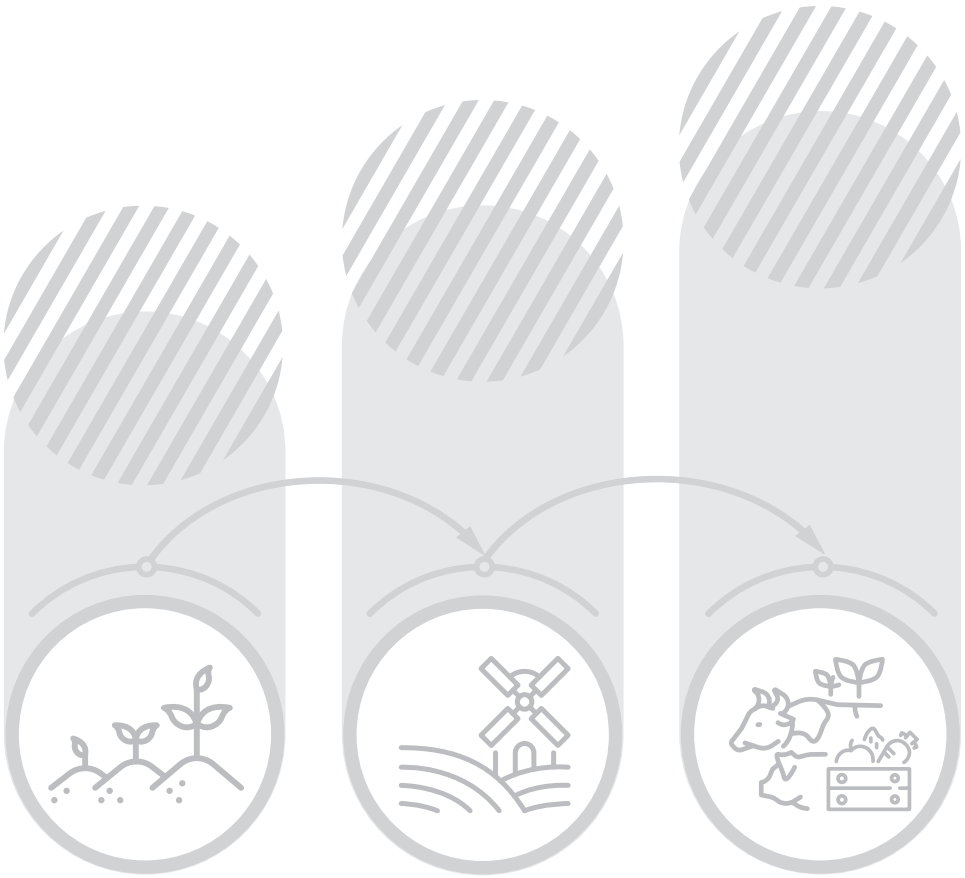

Koniunktura w gospodarstwach rolnych w 2 półroczu 2024 r. Raport wojewódzki 2025

Business tendency in agriculture in the 2nd half of 2024.
Voivodship report 2025

Urząd Statystyczny w Zielonej Górze Statistical Office in Zielona Góra

Zielona Góra, kwiecień April 2025

Opracowanie merytoryczne
Content-related works

Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Ośrodek Badań Koniunktury
Statistical Office in Zielona Góra, Centre of Business and Agriculture Tendency

pod kierunkiem
supervised by
Roberta Wróbla

Zespół autorski
Editorial team
Aleksandra Borek, Agnieszka Jankowska, Ewa Synówka, Edyta Woźniak-Maciejewska

Prace redakcyjne
Editorial work
Elwira Olczyk

Tłumaczenie
Translation
Roksana Bach, Kamil Franiszyn

Skład i opracowanie graficzne
Typesetting and graphics
Piotr Wawrzusik

Recenzent
Reviewer
Robert Wróbel

Publikacja dostępna na stronie internetowej
Publication available on website
stat.gov.pl

Przy publikowaniu danych GUS prosimy o podanie źródła
When publishing Statistics Poland data — please indicate the source

Spis treści
Contents

Objaśnienia znaków umownych. Ważniejsze skróty 4
Symbols. Major abbreviation

Uwagi metodologiczne 4
Methodological notes

Synteza 5
Executive summary 6

Ogólna sytuacja w gospodarstwach rolnych w 2 półroczu 2024 r. 7
General situation in the agricultural holdings in the 2nd half of 2024

Zmiany w gospodarstwach rolnych w 2 półroczu 2024 r. 11
Changes in agricultural holdings in the 2nd half of 2024

Opłacalność produkcji rolniczej 11
Profitability of agricultural production

Popyt na produkty wytwarzane w gospodarstwach rolnych. 13
Demand for products produced in the agricultural holdings

Prognoza sytuacji gospodarstw rolnych na 1 półrocze 2025 r. 15
Prediction of the situation of agricultural holdings for the 1st half of 2025

Opłacalność produkcji rolniczej 15
Profitability of agricultural production

Popyt na produkty wytwarzane w gospodarstwach rolnych. 17
Demand for products produced in the agricultural holdings

Czynniki sprzyjające i ograniczające rozwój gospodarstw rolnych 19
Factors conducive and limiting the development of agricultural holdings

Czynniki sprzyjające 19
Conductive factors

Czynniki ograniczające. 23
Limiting factors

Źródła finansowania i wydatki inwestycyjne gospodarstw rolnych 27
Sources of financing and investment expenditures of agricultural holdings

Źródła finansowania 27
Sources of financing

Wydatki inwestycyjne 29
Investment expenditures

Wpływ nadzwyczajnych czynników na sytuację gospodarstw rolnych 33
The impact of extraordinary factors on the situation of agricultural holdings

Wojna w Ukrainie 33
War in Ukraine

Powódź 34
Flooding

Objaśnienia znaków umownych
Symbols

Symbol Symbol	Opis Description
Kreska (–)	zjawisko nie wystąpiło magnitude zero
Kropka (.)	oznacza: brak informacji, konieczonść zachowania tajemnicy statystycznej lub że wypełnienie pozycji jest niemożliwe albo niecelowe data not available, classified data (statistical confidentiality) or providing data impossible or purposeless
Comma (,)	used in figures represents the decimal point

Ważniejsze skróty
Major abbreviations

Skrót Abbreviation	Znaczenie Meaning
r.	rok year
p.proc.	punkt procentowy percentage point
pkt	punkt point

Uwagi metodologiczne
Methodological notes

Publikację opracowano na podstawie wyników badania koniunktury w gospodarstwach rolnych realizowanego dwa razy w roku: w styczniu (dotyczy drugiego półrocza poprzedniego roku) i w lipcu (dotyczy pierwszego półrocza bieżącego roku).

Zachęcamy do lektury Zeszytu metodologicznego „Badanie koniunktury w gospodarstwach rolnych" wyd. 2024, gdzie znajdą Państwo bardziej szczegółowe informacje.

Zeszyt metodologiczny - Badanie koniunktury w gospodarstwach rolnych

Synteza

Użytkownicy gospodarstw rolnych ocenili ogólną sytuację w swoich gospodarstwach w 2 półroczu 2024 r. lepiej niż rok wcześniej. Wartość wskaźnika zmiany ogólnej sytuacji gospodarstw rolnych (WZOS) wzrosła zarówno na poziomie kraju, jak i we wszystkich województwach. Podobne tendencje zaobserwowano w ocenach dotyczących opłacalności produkcji rolniczej oraz popytu na produkty wytwarzane w gospodarstwach rolnych – choć wartości wskaźników nadal były ujemne, wskaźniki te poprawiły się w porównaniu z analogicznym okresem ub. roku.

Mimo poprawy nastrojów wśród rolników, oceny zmian koniunktury w 2 półroczu 2024 r. pozostały pesymistyczne – salda ocen dotyczących zmiany opłacalności produkcji i popytu przyjmowały wartości ujemne we wszystkich województwach. Również prognozy na 1 półrocze 2025 r. były ostrożne i najczęściej negatywne. W przypadku opłacalności produkcji oraz popytu przeważały pesymistyczne przewidywania, choć w większości województw były one mniej negatywne niż przed rokiem.

W 2024 r. użytkownicy gospodarstw rolnych jako najważniejszy czynnik sprzyjający rozwojowi gospodarstw wskazywali możliwość korzystania z unijnego wsparcia – na poziomie kraju 63,5% rolników wskazało ten czynnik. Podobna tendencja widoczna była we wszystkich województwach. Duże znaczenie miały również korzystne ceny sprzedaży produktów rolnych (drugi najczęściej wskazywany czynnik w połowie województw) oraz kredyty preferencyjne.

Z kolei zbyt wysokie koszty produkcji pozostały główną barierą rozwoju gospodarstw rolnych – w 11 województwach wskazało na nie ponad 60% rolników. Bariera ta była szczególnie odczuwalna w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji roślinnej. Wśród innych czynników ograniczających rozwój wymieniano zbyt niskie ceny zbytu, warunki atmosferyczne oraz niepewność ogólnej sytuacji gospodarczej.

W 2024 r. głównym źródłem finansowania wykorzystywanym przy prowadzeniu gospodarstwa rolnego pozostały środki własne – w 15 województwach wskazało je ponad 90% rolników. Znaczącym wsparciem była również pomoc unijna, której udział w finansowaniu działalności zmieniał się w zależności od województwa – od ponad 45% do blisko 78%.

Biorąc pod uwagę wyniki dodatkowego badania dotyczącego wpływu niespodziewanych czynników na sytuację gospodarstw rolnych, zaobserwowano, że negatywne skutki wojny w Ukrainie na sytuację gospodarstw rolnych w 2 półroczu 2024 r. były nadal odczuwane przez rolników we wszystkich województwach. W większości województw zmniejszył się jednak odsetek gospodarstw deklarujących poważne lub zagrażające stabilności skutki wojny. Jednocześnie wzrósł odsetek rolników, którzy wskazywali na brak negatywnego wpływu lub oceniali negatywne skutki wojny jako nieznaczne.

Wpływ powodzi był kolejnym czynnikiem zakłócającym działalność rolniczą w 2 półroczu 2024 r. Szkody związane z powodzią, która miała miejsce we wrześniu 2024 r. zadeklarowało 2,2% rolników biorących udział w badaniu. Najczęściej odczuwali je użytkownicy gospodarstw rolnych w województwach opolskim, dolnośląskim, śląskim, lubuskim, małopolskim, wielkopolskim i świętokrzyskim. Najczęściej zgłaszane konsekwencje to zniszczenie plonów oraz konieczność poniesienia dodatkowych kosztów na oczyszczenie gleby.

Executive summary

In the second half of 2024, agricultural holdings users assessed general situation of their holdings as better than a year earlier. An increase in the value of the indicator of change in the general situation of agricultural holdings (WZOS) was observed both in the country and in all voivodships. Similar trends were also observed in terms of changes in profitability of agricultural production and in demand for products produced in the agricultural holdings - although the values of the indicators were still negative, these indicators improved compared to the same period of the previous year.

Despite the improvement in sentiment among farmers, assessment of changes in business tendency in agricultural holdings in the second half of 2024 also remained pessimistic – the balance of change in profitability of agricultural production and the balance of change in demand for products produced in the agricultural holdings had negative values in all voivodships. Predictions for the first half of 2025 were also cautious and mostly negative. In the case of profitability of agricultural production and demand for products produced in the agricultural holdings, pessimistic predictions prevailed, although in most voivodships they were less negative than a year ago.

In 2024, agricultural holdings users indicated the possibility of benefiting from EU support as the most important factor supporting the development of agricultural holdings – at national level, 63.5% of farmers indicated this factor. Also of great importance for farmers were the favourable prices for sold agricultural products (the second most frequently indicated factor in half of the voivodships), and preferential credits.

On the contrary, too high production costs were the main factor limiting the development of agricultural holdings – in 11 voivodships they were indicated by more than 60% of farmers. Agricultural holdings specializing in plant production were particularly affected by too high production costs. Among other factors limiting the development of agricultural holding, farmers often mentioned too low sales prices, as well as adverse weather conditions and the uncertainty of economic environment.

In 2024, the main source of financing used in conducting agricultural holdings remained own funds – in 15 voivodships over 90% of farmers indicated this source of financing. EU funds also had a significant impact on the financing of agricultural activities, for which the percentage of responses indicated by farmers varied depending on the voivodship - from over 45% to less than 78%.

Based on the results of an additional survey of the impact of the war in Ukraine on the situation of agricultural holdings, it was noted that in the second half of 2024, the negative effects of the war in Ukraine were still felt by agricultural holders in all voivodships. At the same time, in most voivodships, a decrease in the percentage of farmers declaring serious or threatening the stability of their agricultural holdings negative effects of the war was observed. In addition, an increase was observed in the number of users of agricultural holdings who indicated lack of negative effects of the war or assessed them as minor.

The impact of flooding was another factor affecting agricultural activity in the second half of 2024. Damage related to the September 2024 flooding was declared by 2.2% of farmers taking part in the survey. They were most frequently felt by farm users in Opolskie, Dolnośląskie, Śląskie, Lubuskie, Małopolskie, Wielkopolskie and Świętokrzyskie Voivodships. The most frequently reported consequences were crop destruction and increased financial outlays for soil purification.

Ogólna sytuacja w gospodarstwach rolnych w 2 półroczu 2024 r.
General situation of agricultural holdings in the 2nd half of 2024

Wskaźnik zmiany ogólnej sytuacji w gospodarstwach rolnych (WZOS) – jest wskaźnikiem złożonym. Obliczany jest jako średnia arytmetyczna sald odpowiedzi na pytania dotyczące zmiany w ostatnim półroczu i przewidywanej sytuacji w gospodarstwach rolnych w najbliższym półroczu. Przyjmuje wartości od -100 do +100, przy czym wartości poniżej zera są oceniane jako negatywne (wskazujące na gorszą koniunkturę), a powyżej zera – jako pozytywne (wskazujące na dobrą koniunkturę). Wskaźnik przyjmujący wartość równą zero oznacza sytuację, gdy koniunktura nie zmienia się.

Saldo odpowiedzi – jest wskaźnikiem prostym obliczanym jako różnica między procentowym udziałem odpowiedzi pozytywnych (+) oraz procentowym udziałem odpowiedzi negatywnych (-). Wskaźnik może przyjąć wartości od -100 do +100. Saldo dodatnie oznacza przewagę uzyskanych opinii pozytywnych nad negatywnymi, natomiast ujemne: negatywnych nad pozytywnymi. Wartość wskaźnika równa zero oznacza, że odsetek opinii pozytywnych jest równy odsetkowi opinii negatywnych.

Użytkownicy gospodarstw rolnych ocenili koniunkturę gospodarczą w 2 półroczu 2024 r. lepiej niż w analogicznym okresie roku poprzedniego. Wskaźnik zmiany ogólnej sytuacji w gospodarstwach rolnych (WZOS) wzrósł o 6,8 pkt. Pomimo poprawy, ogólne nastroje wśród rolników pozostają pesymistyczne – wartość wskaźnika na poziomie ogólnokrajowym wyniosła minus 28,8.

Mapa 1. Wskaźnik zmiany ogólnej sytuacji w gospodarstwach rolnych w 2 półroczu
Map 1. Indicator of change in the general situation of agricultural holdings in the 2nd half of the year

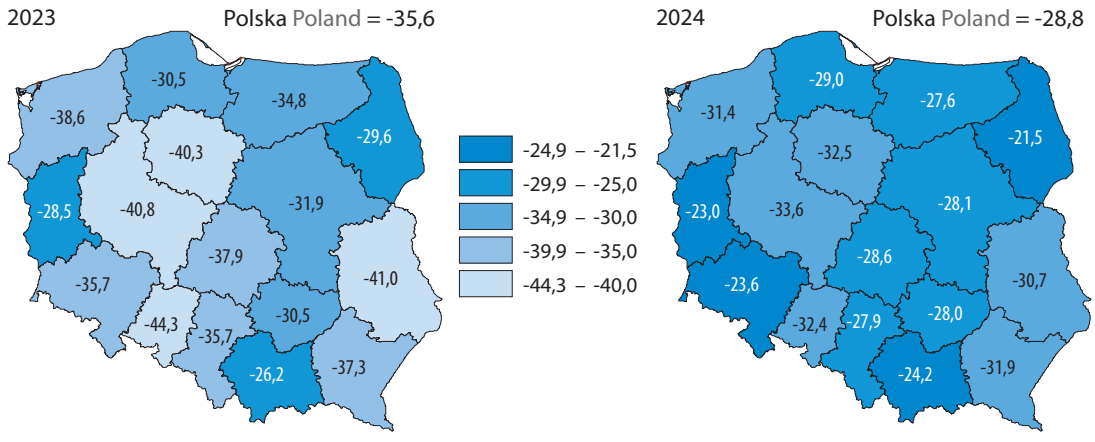

Wykres 1. Wskaźnik zmiany ogólnej sytuacji w gospodarstwach rolnych
Chart 1. Indicator of change in the general situation of agricultural holdings

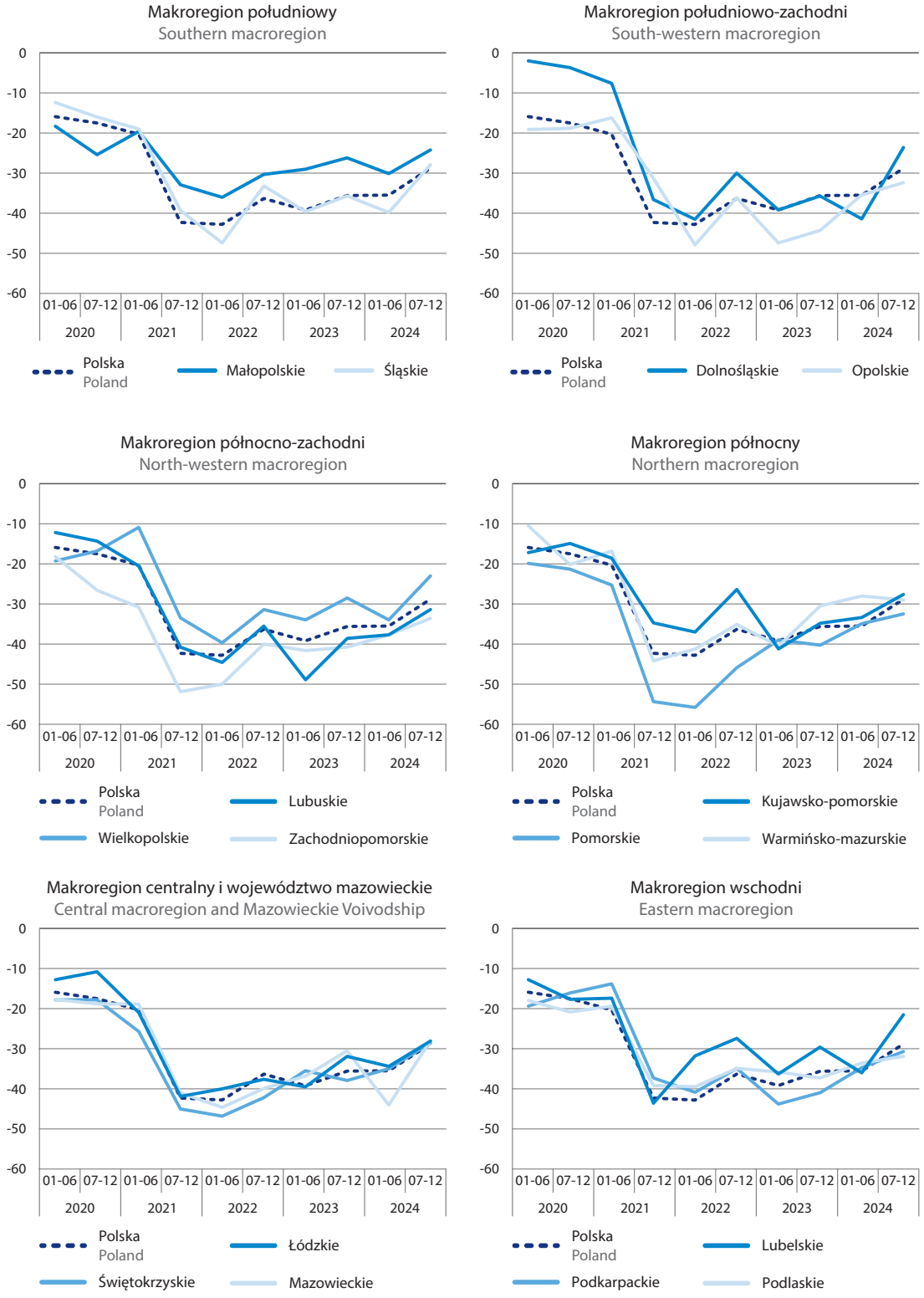

Poprawę nastrojów wśród rolników zaobserwowano we wszystkich województwach. Największy wzrost wartości WZOS odnotowano w województwach: dolnośląskim (o 12,1 pkt), podkarpackim (o 11,9 pkt) oraz lubelskim (o 10,3 pkt). Jednocześnie, mimo poprawy ocen, we wszystkich województwach wskaźnik WZOS przyjmował wartości poniżej 0, a w 7 z nich był niższy niż średnia krajowa. Najbardziej pesymistyczne oceny formułowali rolnicy z województw: wielkopolskiego (wskaźnik wyniósł minus 33,6), kujawsko-pomorskiego (minus 32,5) oraz opolskiego (minus 32,4).

Wykres 2. Wskaźnik zmiany ogólnej sytuacji w gospodarstwach rolnych według specjalizacji gospodarstw rolnych w 2 półroczu 2024 r.

Chart 2. Indicator of change in the general situation of agricultural holdings by agricultural holdings specialisation in the 2nd half of 2024

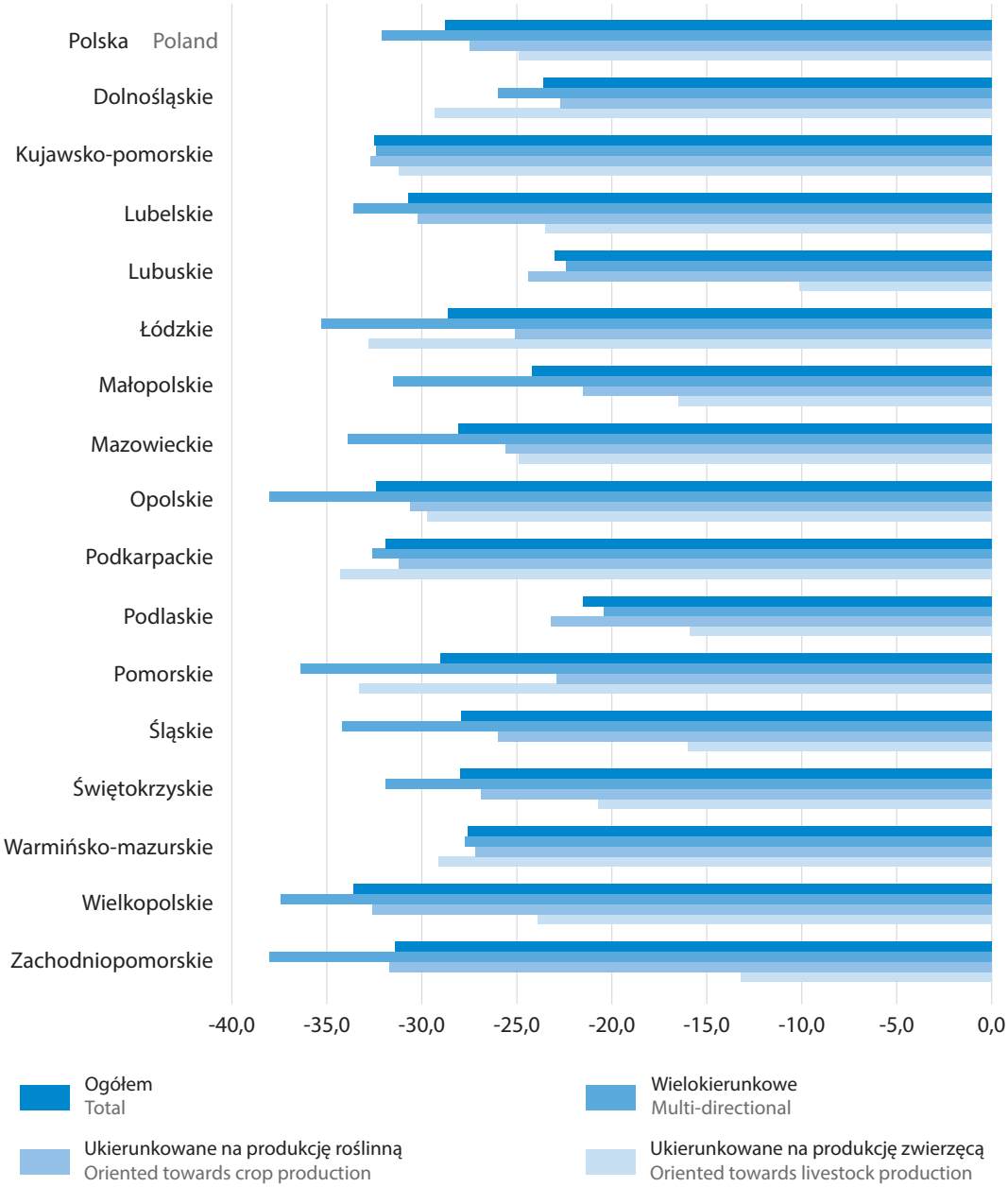

Wśród użytkowników gospodarstw ukierunkowanych na **produkcję roślinną** poprawę nastrojów w porównaniu z poprzednim rokiem odnotowano we wszystkich województwach. Największy wzrost wartości wskaźnika wystąpił w województwie opolskim – o 16,9 pkt (co było jednocześnie najwyższym wzrostem w skali roku spośród wszystkich specjalizacji gospodarstw rolnych). Niemniej jednak we wszystkich województwach oceny koniunktury wyrażane przez rolników specjalizujących się w produkcji roślinnej były negatywne. Najbardziej pesymistyczne opinie odnotowano w kujawsko-pomorskim (wskaźnik minus 32,7), wielkopolskim (minus 32,6) i zachodniopomorskim (minus 31,7).

W większości województw oceny koniunktury poprawiły się również wśród użytkowników gospodarstw zajmujących się głównie **produkcją zwierzęcą**. Największą poprawę wskaźnika zmiany ogólnej sytuacji w gospodarstwach rolnych odnotowano w województwie lubelskim (wzrost o 16,7 pkt), opolskim (o 14,7 pkt) i podlaskim (o 12,5 pkt). Pomimo poprawy ocen koniunktury, opinie rolników pozostały negatywne, najbardziej pesymistyczne w województwach: podkarpackim (WZOS minus 34,3), pomorskim (minus 33,3) i łódzkim (minus 32,8).

Wśród gospodarstw **wielokierunkowych** poprawę ocen koniunktury zaobserwowano w większości województw. Największy wzrost wartości wskaźnika WZOS odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (o 6,6 pkt). Mimo poprawy, to właśnie użytkownicy gospodarstw wielokierunkowych ocenili koniunkturę najbardziej pesymistycznie w porównaniu z gospodarstwami ukierunkowanymi na produkcję roślinną oraz na produkcję zwierzęcą. W kraju wartość wskaźnika w tej grupie gospodarstw wyniosła minus 32,1, natomiast w 10 województwach była niższa niż średnia krajowa. Najniższe wartości wskaźnika zanotowano w województwach: zachodniopomorskim i opolskim (po minus 38,0) oraz wielkopolskim (minus 37,4).

W 12 województwach wzrost wartości wskaźnika WZOS w skali roku odnotowano również wśród gospodarstw najmniejszych (tj. **do 1 ha**). Najbardziej widoczne było to w województwie opolskim, gdzie wskaźnik zmiany ogólnej sytuacji w gospodarstwach rolnych wzrósł o 49,7 pkt. W większości województw wskaźnik WZOS był jednak ujemny, a jego najniższe wartości zanotowano w województwach: lubelskim (minus 47,6), warmińsko-mazurskim (minus 44,6) oraz kujawsko-pomorskim (minus 42,7). Wyjątek stanowiło województwo dolnośląskie, gdzie rolnicy prowadzący najmniejsze gospodarstwa ocenili koniunkturę pozytywnie – WZOS osiągnął tu poziom 20,9.

Wśród gospodarstw o powierzchni **od 10 do 50 ha** odnotowano poprawę opinii we wszystkich województwach, największą w województwie lubelskim (wzrost wartości wskaźnika o 17,7). Niemniej jednak wartość wskaźnika WZOS w kraju wyniosła minus 29,8, a wśród województw wskaźnik ten wahał się od minus 37,3 w opolskim do minus 20,9 w województwie podlaskim.

Analizując gospodarstwa rolne pod względem powierzchni użytków rolnych największą poprawę ocen koniunktury w skali roku zaobserwowano wśród użytkowników gospodarstw o powierzchni **50 ha i więcej**. We wszystkich województwach wartość wskaźnika WZOS wzrosła, najbardziej w województwie małopolskim (o 37,8 pkt). Mimo poprawy ocen, to właśnie użytkownicy tej grupy gospodarstw byli najbardziej pesymistyczni w swoich ocenach koniunktury – wartość wskaźnika WZOS w kraju wyniosła minus 27,3. Najbardziej pesymistyczne oceny odnotowano w województwie świętokrzyskim (wskaźnik równy minus 40,1), łódzkim (minus 34,9) oraz kujawsko-pomorskim (minus 34,1).

Zmiany w gospodarstwach rolnych w 2 półroczu 2024 r.
Changes in agricultural holdings in the 2nd half of 2024

Opłacalność produkcji rolniczej
Profitability of agricultural production

Użytkownicy gospodarstw rolnych w Polsce ocenili zmiany w opłacalności produkcji rolniczej w 2 półroczu 2024 r. bardziej optymistycznie niż przed rokiem. Mimo to ich oceny pozostały negatywne, saldo odpowiedzi na pytanie o opłacalność produkcji wyniosło minus 51,1, co oznacza, że odsetek rolników, którzy zaobserwowali pogorszenie opłacalności produkcji, był wyższy od tych, którzy dostrzegli jej poprawę.

Wykres 3. Opłacalność produkcji rolniczej według specjalizacji gospodarstw rolnych oraz grup obszarowych użytków rolnych w 2 półroczu 2024 r.

Chart 3. Profitability of agricultural production by agricultural holdings specialisation and area groups of agricultural land in the 2nd half of 2024.

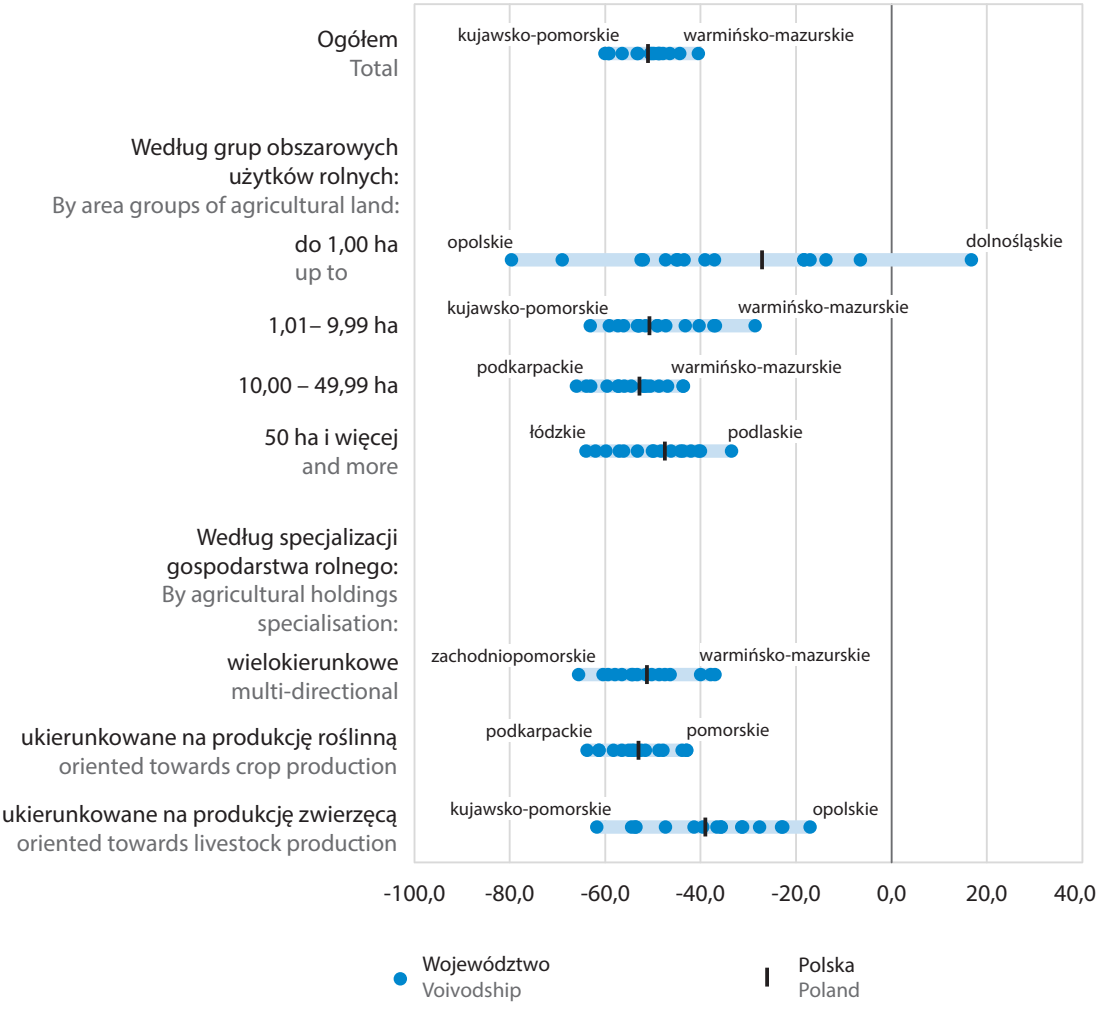

Poprawę opinii dotyczących zmiany opłacalności produkcji rolniczej w 2 półroczu 2024 r. zaobserwowano we wszystkich województwach. Największy wzrost salda odpowiedzi odnotowano w województwie opolskim (o 21,3 pkt) i warmińsko-mazurskim (o 20,0 pkt).

Pomimo tych pozytywnych zmian we wszystkich województwach utrzymała się przewaga opinii negatywnych nad pozytywnymi (saldo odpowiedzi wynoszące co najwyżej minus 40,0). Najniższe wartości omawianego wskaźnika zanotowano w województwach: kujawsko-pomorskim (minus 60,6), zachodniopomorskim (minus 59,8) i podkarpackim (minus 59,7).

Wśród użytkowników gospodarstw rolnych ukierunkowanych na **produkcję roślinną** poprawę (w skali roku) opinii dotyczących zmiany opłacalności produkcji rolniczej odnotowano we wszystkich województwach. Największą poprawę zaobserwowano w województwie opolskim, gdzie wartość salda wzrosła o 22,1 pkt. Niemniej jednak we wszystkich województwach większość rolników uznała, że opłacalność produkcji rolniczej w ciągu ostatniego półrocza pogorszyła się. Wśród nich najbardziej pesymistyczne oceny odnotowano w województwach: podkarpackim (saldo minus 63,8), zachodniopomorskim i kujawsko-pomorskim (po minus 61,3).

Podobne tendencje zaobserwowano wśród rolników, którzy specjalizują się głównie w **produkcji zwierzęcej**. W większości województw ich oceny dotyczące zmiany opłacalności produkcji były lepsze niż rok wcześniej, a największą ich poprawę odnotowano w województwie podlaskim (wzrost salda o 36,5 pkt). Mimo to we wszystkich województwach saldo odpowiedzi dotyczących opłacalności produkcji rolniczej kształtowało się poniżej 0, a najniższe jego wartości odnotowano w kujawsko-pomorskim (minus 61,8).

Wśród gospodarstw **wielokierunkowych** największy wzrost omawianego salda odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (o 26,2 pkt). We wszystkich województwach opinie na temat opłacalności produkcji rolniczej były jednak negatywne. Największą przewagę rolników uznających, że opłacalność produkcji rolniczej w ciągu ostatniego półrocza się pogorszyła, w stosunku do tych, którzy uznali, że się poprawiła, odnotowano w województwach: zachodniopomorskim (saldo minus 65,6), małopolskim (minus 60,5) i kujawsko-pomorskim (minus 59,4).

Poprawa nastrojów wśród rolników dotyczyła także użytkowników najmniejszych gospodarstw (**do 1 ha**). W większości województw saldo odpowiedzi wzrosło w porównaniu z drugim półroczem 2023 r., a najbardziej w dolnośląskim (o 52,4 pkt). We wszystkich województwach wskaźnik ten nadal pozostawał ujemny. Najniższą jego wartość zanotowano w województwie opolskim (minus 79,6). Wyjątkiem było województwo dolnośląskie, gdzie saldo odpowiedzi w tej grupie gospodarstw osiągnęło wartość dodatnią (16,7), co oznacza przewagę ocen pozytywnych nad negatywnymi.

W większości województw poprawę ocen (w skali roku) dotyczących zmiany opłacalności produkcji rolniczej odnotowano także w gospodarstwach o powierzchni **od 1 do 10 ha** (największą w województwie dolnośląskim, gdzie saldo wzrosło o 24,4 pkt). Mimo to, saldo odpowiedzi pozostawało tu ujemne, a najniższą jego wartość odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim (minus 63,1), podkarpackim (minus 59,1) i lubelskim (minus 57,3).

Poprawa nastrojów była widoczna także wśród użytkowników gospodarstw o powierzchni użytków rolnych **od 10 do 50 ha**. W grupie tej największy wzrost salda (o 23,4 pkt) odnotowano w województwie opolskim. Niemniej jednak to właśnie w tej grupie gospodarstw przewaga ocen pesymistycznych nad optymistycznymi była największa – wartość wskaźnika wyniosła tu minus 52,8. Szczególnie pesymistyczne nastroje panowały w województwach: podkarpackim (saldo minus 66,0), zachodniopomorskim (minus 63,9) i dolnośląskim (minus 63,0).

Uwzględniając powierzchnię użytków rolnych, największą poprawę ocen zmiany opłacalności produkcji rolniczej w ciągu ostatniego półrocza zaobserwowano wśród użytkowników największych gospodarstw (**50 ha i więcej**). Szczególnie widoczne było to w województwie lubelskim, gdzie saldo odpowiedzi wzrosło w skali roku o 41,5 pkt. Mimo tej pozytywnej zmiany, we wszystkich województwach nadal dominowały negatywne opinie – najniższe slada odnotowano w województwie łódzkim (minus 64,0), małopolskim (minus 62,0) i zachodniopomorskim (minus 59,8).

Popyt na produkty wytwarzane w gospodarstwach rolnych
Demand for products produced in agricultural holdings

Wśród użytkowników gospodarstw rolnych odnotowano poprawę ocen dotyczących zmian popytu na produkty wytwarzane w ich gospodarstwach w 2 półroczu 2024 r. Wartość salda odpowiedzi udzielonych przez rolników w kraju wzrosła o 13,8 pkt w porównaniu z analogicznym okresem 2023 r. Mimo tej poprawy, wciąż utrzymywała się przewaga opinii negatywnych nad pozytywnymi, co znalazło odzwierciedlenie we wskaźniku na poziomie minus 16,5.

Wykres 4. Popyt na produkty rolne wytwarzane w gospodarstwach rolnych według specjalizacji gospodarstw rolnych w 2 półroczu 2024 r.

Chart 4. Demand for agricultural products produced in agricultural holdings by agricultural holdings specialisation in the 2nd half of 2024

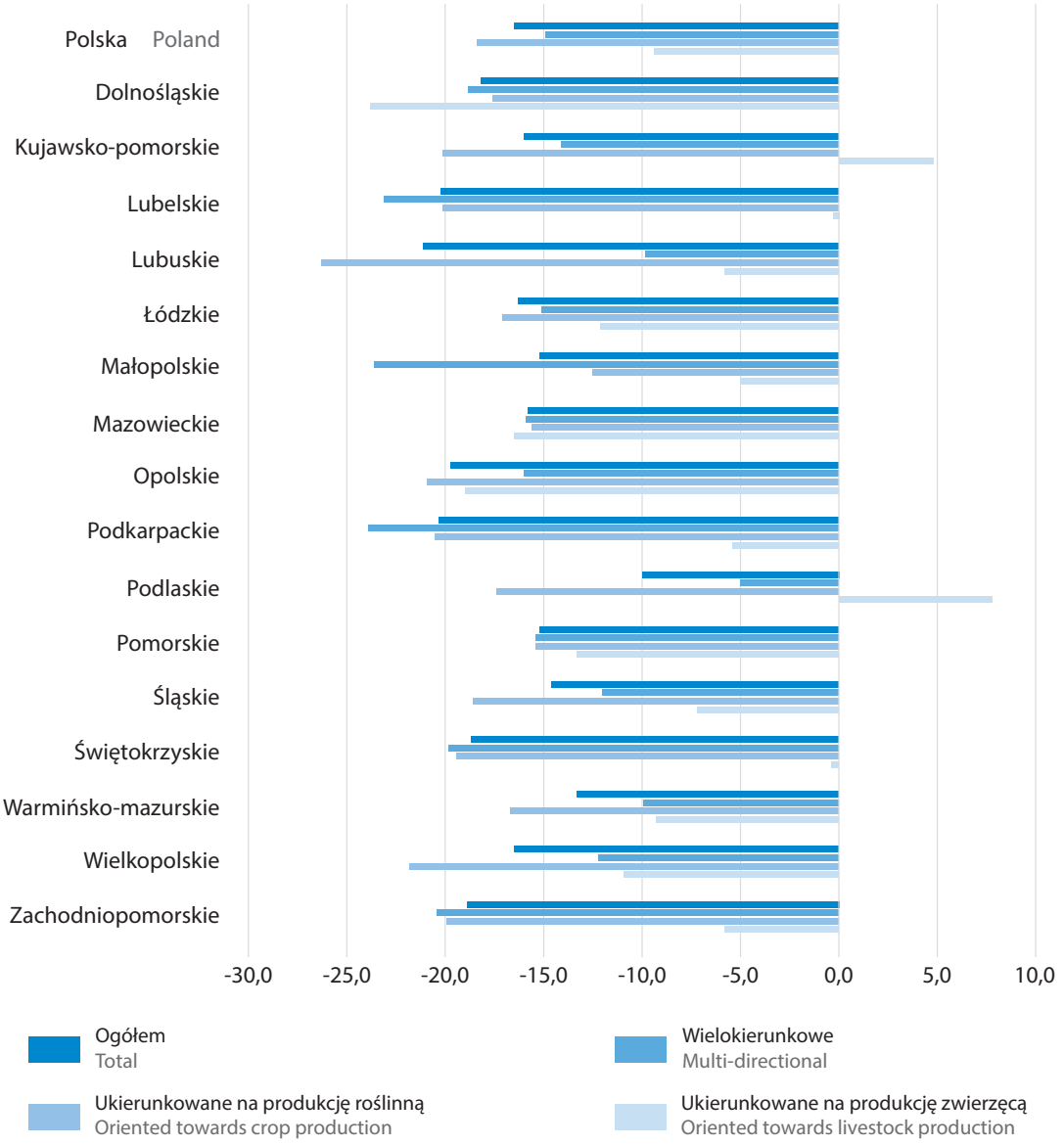

We wszystkich województwach salda odpowiedzi były wyższe niż rok wcześniej, jednak w każdym z nich pozostały ujemne. Największą poprawę ocen (wzrost salda o ponad 20 pkt) zaobserwowano w województwach dolnośląskim i zachodniopomorskim.

Najbardziej pesymistyczne oceny zmiany popytu na produkty wytwarzane w gospodarstwach rolnych odnotowano w województwach: lubuskim (saldo minus 21,1), podkarpackim (minus 20,3) oraz lubelskim (minus 20,2). Z kolei najwyższą – choć nadal ujemną – wartość salda odpowiedzi w tym zakresie zanotowano w województwie podlaskim (minus 10,0).

Wśród użytkowników gospodarstw rolnych specjalizujących się w **produkcji roślinnej**, we wszystkich województwach w kraju odnotowano poprawę ocen dotyczących zmiany popytu na wytwarzane przez nich produkty w ostatnim półroczu. Największą poprawę zaobserwowano w województwie dolnośląskim, gdzie saldo odpowiedzi wzrosło o 25,4 pkt. Pomimo tych zmian, oceny rolników pozostają negatywne we wszystkich województwach. W grupie producentów roślin najbardziej pesymistyczne opinie wyrażali rolnicy z województwa lubuskiego (saldo minus 26,3 pkt) oraz wielkopolskiego (saldo minus 21,8).

W 12 województwach odnotowano poprawę opinii na temat zmian popytu również wśród rolników koncentrujących się na **produkcji zwierzęcej**. Najbardziej widoczne było to w województwie zachodniopomorskim, gdzie saldo odpowiedzi wzrosło o 28,9 pkt. Mimo tej tendencji, w większości województw oceny użytkowników tej grupy gospodarstw rolnych pozostały negatywne. Najbardziej pesymistycznie zmiany w popycie ocenili rolnicy z województwa dolnośląskiego (saldo minus 23,8) oraz opolskiego (saldo minus 19,0). Na tle przeważających negatywnych ocen wyróżniają się województwa kujawsko-pomorskie i podlaskie, gdzie odsetek rolników wskazujących na wzrost popytu na ich produkty w ostatnim półroczu przewyższył odsetek tych, którzy zaobserwowali jego spadek. Saldo odpowiedzi w tych województwach było dodatnie i wyniosło odpowiednio 4,8 oraz 7,8.

Podobne tendencje zaobserwowano również wśród gospodarstw **wielokierunkowych**, gdzie w 14 województwach odnotowano poprawę ocen (w skali roku) dotyczących popytu na wytwarzane przez nie produkty. Największy wzrost salda odpowiedzi, o 17,2 pkt, zanotowano w województwie opolskim. Mimo tych pozytywnych zmian, oceny we wszystkich województwach pozostały jednak negatywne, a najbardziej pesymistyczne w województwie podkarpackim (saldo minus 23,9), małopolskim (saldo minus 23,6) oraz lubelskim (saldo minus 23,1).

W grupie gospodarstw rolnych o powierzchni **do 1 ha** poprawę ocen dotyczącą popytu na wytwarzane produkty zaobserwowano w 11 województwach. Największy wzrost salda odpowiedzi zanotowano w województwie łódzkim, gdzie osiągnięto wartość 8,1, wobec minus 49,3 przed rokiem. W większości województw utrzymała się jednak przewaga negatywnych opinii nad pozytywnymi, szczególnie w województwie świętokrzyskim, lubuskim i warmińsko-mazurskim, które wyróżniają się najniższymi saldami odpowiedzi (odpowiednio minus 61,0, minus 42,9 oraz minus 37,6). Pozytywne opinie na temat zmian w popycie w ostatnim półroczu odnotowano jedynie w województwach: dolnośląskim, łódzkim oraz podkarpackim. Najbardziej optymistyczne nastroje wśród rolników zaobserwowano w województwie dolnośląskim, gdzie saldo odpowiedzi osiągnęło najwyższą wartość (24,7).

Poprawę w ocenach zmiany popytu zaobserwowano również w przypadku gospodarstw o powierzchni **od 1 do 10 ha**. W 15 województwach saldo odpowiedzi wzrosło w skali roku, w największym stopniu w dolnośląskim i warmińsko-mazurskim (po 17,9 pkt). Jednak we wszystkich województwach salda odpowiedzi w tej grupie gospodarstw pozostały na poziomie ujemnym. W województwach: lubelskim, lubuskim i wielkopolskim odnotowano najniższe jego wartości, wynoszące odpowiednio minus 26,2, minus 25,1 i minus 24,9.

Wśród gospodarstw o powierzchni użytków rolnych **od 10 do 50 ha** poprawę w opiniach dotyczących zmian popytu w ostatnim półroczu odnotowano we wszystkich województwach. Najbardziej widoczna poprawa była w województwie lubelskim, gdzie saldo odpowiedzi wzrosło o 29,1 pkt. Jednak we wszystkich województwach oceny pozostały nadal negatywne, najbardziej pesymistyczne w małopolskim (saldo minus 23,0), mazowieckim (minus 21,1) i lubuskim (minus 20,8).

W grupie największych gospodarstw, o powierzchni **50 ha i więcej**, poprawa ocen była szczególnie zauważalna w województwie wielkopolskim. Saldo odpowiedzi wzrosło tu o 44,3 pkt. Niemniej jednak, w większości województw opinie dotyczące zmian popytu w 2 półroczu 2024 r. nadal były pesymistyczne. Wyjątkiem były województwa podlaskie i łódzkie, w których użytkownicy gospodarstw największych uznali, że popyt na ich produkty zwiększył się w ciągu ostatniego półrocza (saldo odpowiedzi było dodatnie i wyniosło odpowiednio 4,7 i 4,4).

Prognoza sytuacji gospodarstw rolnych na 1 półrocze 2025 r.
Prediction of the situation of agricultural holdings for the 1st half of 2025

Opłacalność produkcji rolniczej
Profitability of agricultural production

Bardziej optymistyczne niż przed rokiem okazały się również prognozy dotyczące opłacalności produkcji rolniczej w 1 półroczu 2025 r. Mimo to prognozy te pozostają nadal pesymistyczne. Nadal wyraźna jest przewaga odsetka użytkowników gospodarstw rolnych przewidujących pogorszenie opłacalności produkcji nad tymi, którzy spodziewają się jej poprawy (saldo minus 30,3, wobec minus 33,7 przed rokiem).

Wzrost salda odpowiedzi odnotowano w 11 województwach, największy w opolskim (o 19,4 pkt), łódzkim (o 14,0 pkt) i dolnośląskim (o 12,1 pkt). Niemniej jednak we wszystkich województwach przeważały pesymistyczne prognozy – saldo odpowiedzi nie było wyższe niż minus 18,1, a jego najniższe wartości zanotowano w województwach: zachodniopomorskim (minus 38,1), pomorskim (minus 36,4) i lubelskim (minus 36,3).

Wśród rolników, którzy specjalizują się w **produkcji roślinnej** poprawę opinii na temat przewidywanej opłacalności produkcji zaobserwowano w większości województw. Największą ich poprawę odnotowano w województwie opolskim (wzrost salda o 22,7 pkt). Mimo to we wszystkich województwach saldo odpowiedzi dotyczących prognozowanej opłacalności produkcji rolniczej kształtowało się poniżej 0, a najniższą jego wartość odnotowano w województwie zachodniopomorskim (minus 38,6). W kraju saldo odpowiedzi wyniosło minus 28,1.

Poprawa ocen użytkowników gospodarstw rolnych widoczna była również wśród części gospodarstw ukierunkowanych na **produkcję zwierzęcą** – wzrost salda odpowiedzi miał miejsce w 4 województwach, a największy odnotowano w podlaskim (o 29,0 pkt). Niemniej jednak, saldo dla całego kraju pozostało ujemne (minus 28,4), a najbardziej pesymistyczne prognozy odnośnie opłacalności produkcji rolniczej zaobserwowano w województwach: podkarpackim (saldo minus 45,0), warmińsko-mazurskim (minus 36,2) i lubelskim (minus 35,6).

W grupie gospodarstw **wielokierunkowych** największy wzrost omawianego salda odnotowano w województwie opolskim (o 11,2 pkt). We wszystkich województwach opinie dotyczące prognozowanej opłacalności produkcji rolniczej były jednak negatywne. Największą przewagę rolników uznających, że opłacalność produkcji rolniczej w 1 półroczu 2025 r. pogorszy się, w stosunku do tych, którzy uznali, że się poprawi, odnotowano w województwach: pomorskim (saldo minus 44,6) i wielkopolskim (minus 40,1).

Wykres 5. Prognoza opłacalności produkcji rolniczej według specjalizacji gospodarstw rolnych oraz grup obszarowych użytków rolnych w 1 półroczu 2025 r.

Chart 5. Prediction of profitability of agricultural production by agricultural holdings specialisation and area groups of agricultural land in the 1st half of 2025

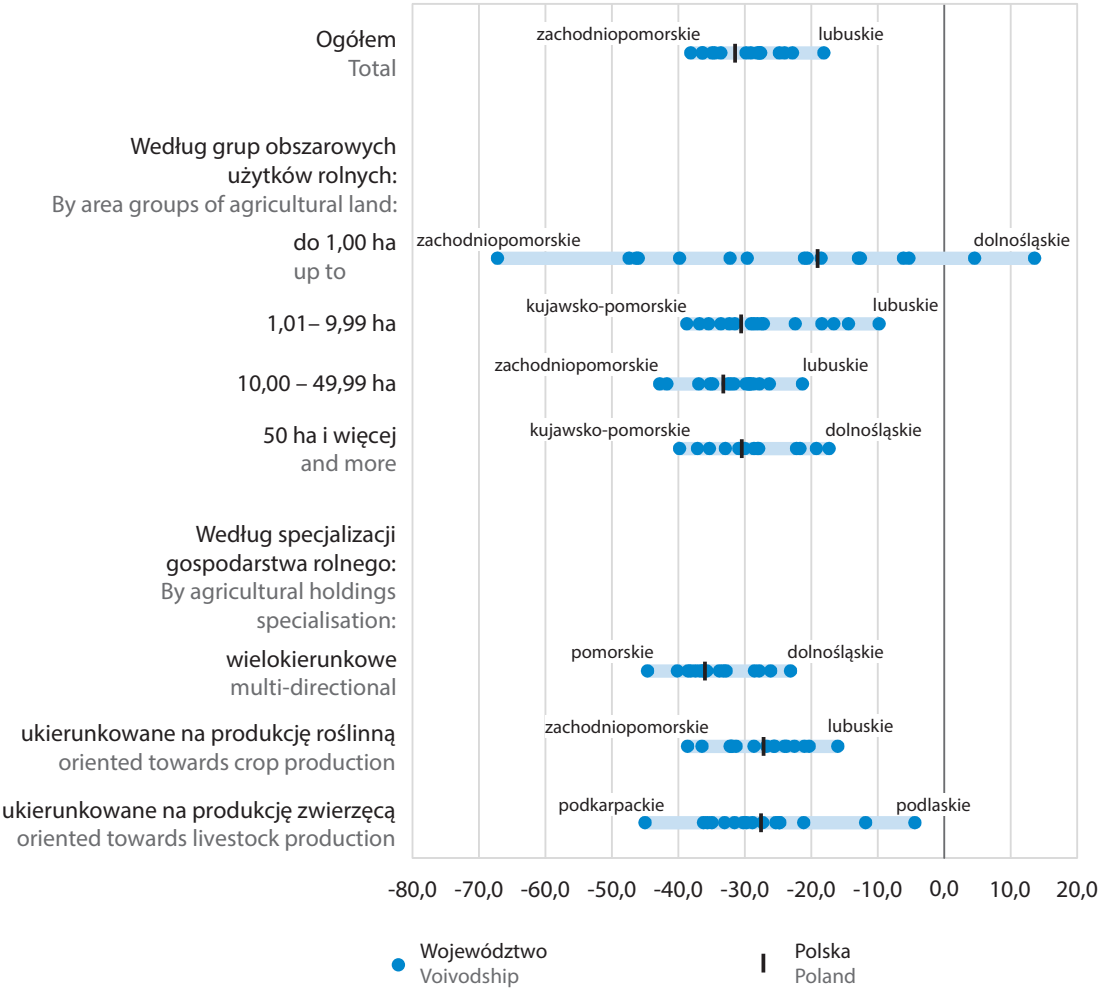

Uwzględniając powierzchnię użytków rolnych, poprawa ocen widoczna była wśród użytkowników najmniejszych gospodarstw (**do 1 ha**). W większości województw saldo odpowiedzi wzrosło w skali roku, a najbardziej w łódzkim (o 48,8 pkt). W przeważającej części województw wskaźnik ten jednak pozostał ujemny. Najniższą jego wartość zanotowano w województwie zachodniopomorskim (minus 67,2). Wyjątkiem były województwa dolnośląskie i łódzkie, gdzie saldo odpowiedzi w tej grupie gospodarstw osiągnęło wartość dodatnią (odpowiednio 13,6 i 4,6), co oznacza przewagę optymistycznych prognoz dotyczących opłacalności produkcji rolniczej nad pesymistycznymi.

W większości województw poprawę ocen (w skali roku) dotyczących przewidywanej opłacalności produkcji rolniczej odnotowano także w gospodarstwach o powierzchni **od 1 do 10 ha** (największą w województwie opolskim, gdzie saldo wzrosło o 19,5 pkt). Mimo to, saldo odpowiedzi pozostało ujemne (minus 29,6 w kraju), a najniższą jego wartość odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim (minus 38,7), lubelskim (minus 36,8) i podkarpackim (minus 35,4).

Większy optymizm był widoczny także wśród użytkowników gospodarstw o powierzchni użytków rolnych **od 10 do 50 ha**. W grupie tej największy wzrost salda, o 16,4 pkt, odnotowano w województwie opolskim. Niemniej jednak to właśnie w tej grupie gospodarstw przewaga ocen pesymistycznych nad optymistycznymi była największa – wartość wskaźnika wyniosła tu minus 31,7. Najbardziej pesymistycznie zmiany opłacalności produkcji w najbliższym półroczu ocenili rolnicy w województwach: zachodniopomorskim (saldo minus 42,8), pomorskim (minus 41,7) i wielkopolskim (minus 36,9).

Największą poprawę prognoz odnośnie opłacalności produkcji zaobserwowano wśród użytkowników największych gospodarstw (**50 ha i więcej**). Szczególnie widoczne było to w województwie dolnośląskim, gdzie saldo odpowiedzi wzrosło w skali roku o 34,0 pkt. Mimo tej pozytywnej zmiany, we wszystkich województwach nadal dominowały pesymistyczne prognozy – najniższe salda odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim (minus 39,8), lubelskim (minus 37,1) i zachodniopomorskim (minus 35,3).

Popyt na produkty wytwarzane w gospodarstwach rolnych
Demand for products produced in agricultural holdings

Prognozy użytkowników gospodarstw rolnych dotyczące zmian popytu na produkty wytwarzane w ich gospodarstwach w nadchodzącym półroczu również uległy poprawie w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku. Mimo tej poprawy, przewidywania rolników także były negatywne – nadal przeważały opinie o spodziewanym spadku popytu. W skali kraju saldo odpowiedzi wyniosło minus 14,6 wobec minus 18,6 przed rokiem.

Wzrost salda odpowiedzi odnotowano w niemal wszystkich województwach, największy w dolnośląskim (o 12,7 pkt), łódzkim (o 9,0 pkt) i opolskim (o 7,0 pkt). Niemniej jednak, we wszystkich województwach przeważały negatywne opinie na temat prognozowanego popytu. Najniższe wartości salda zanotowano w województwach: lubelskim (minus 19,6), podkarpackim (minus 18,7) i wielkopolskim (minus 18,0).

Poprawa nastrojów widoczna była wśród gospodarstw specjalizujących się w **produkcji roślinnej** – niemal we wszystkich województwach prognozy były bardziej optymistyczne niż przed rokiem. Największą poprawę ocen zanotowano w dolnośląskim (wzrost salda o 15,7 pkt). Mimo to we wszystkich województwach saldo odpowiedzi dotyczących przewidywanego popytu na produkty rolne kształtowało się poniżej 0, a najniższą jego wartość odnotowano w województwie lubelskim (minus 18,8), zachodniopomorskim (minus 16,9) i wielkopolskim (minus 16,7).

W gospodarstwach ukierunkowanych na **produkcję zwierzęcą** prognozy poprawiły się w 7 województwach, najbardziej w świętokrzyskim (wzrost salda o 9,8 pkt). Województwo lubuskie jako jedyne w kraju wyróżniało się przewagą optymistycznych ocen nad pesymistycznymi, saldo osiągnęło tu wartość dodatnią (0,1). W pozostałych województwach prognozy pozostały negatywne. Najbardziej pesymistyczne prognozy odnotowano w województwach: podkarpackim (saldo minus 30,1), opolskim (minus 23,2) i śląskim (minus 19,4). W skali kraju saldo ukształtowało się na poziomie minus 14,1.

W grupie gospodarstw **wielokierunkowych** poprawę ocen prognozowanego popytu zaobserwowano w 7 województwach. Największy wzrost omawianego salda odnotowano w województwie dolnośląskim (o 9,1 pkt). Jednak również w przypadku tej grupy gospodarstw we wszystkich województwach oceny dotyczące prognozowanego popytu były negatywne. Największą przewagę rolników uznających, że popyt na produkty wytwarzane w ich gospodarstwach w 1 półroczu 2025 r. zmniejszy się, w stosunku do tych, którzy przewidują jego wzrost, odnotowano w województwach: opolskim (saldo minus 23,3) i lubelskim (minus 23,1).

Wykres 6. Prognoza popytu na produkty wytwarzane w gospodarstwach rolnych według specjalizacji gospodarstw rolnych w 1 półroczu 2025 r.

Chart 6. Prediction of demand for products produced in agricultural holdings by agricultural holdings specialisation in the 1st half of 2025.

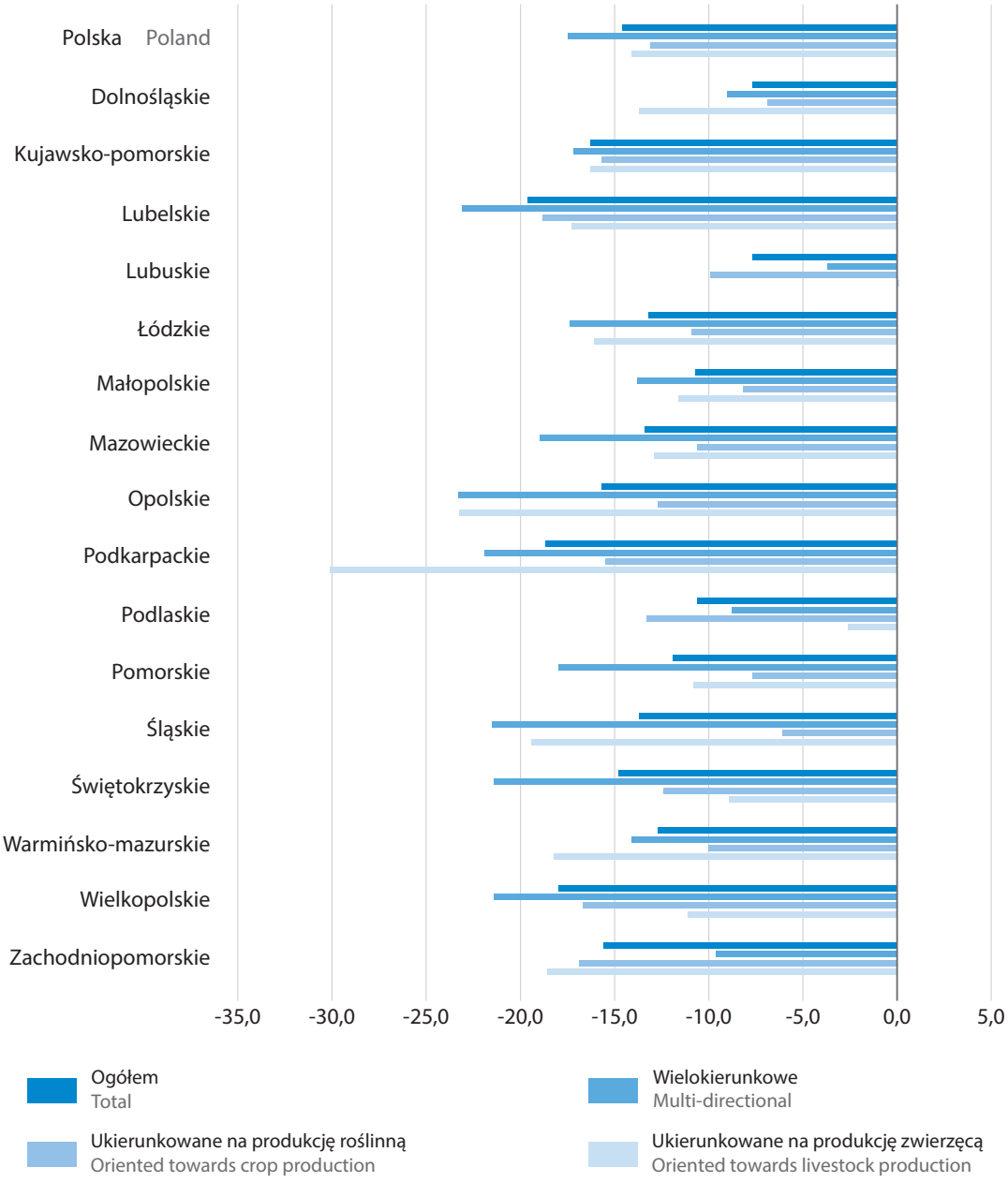

Uwzględniając powierzchnię użytków rolnych, największą poprawę prognoz dotyczących popytu zaobserwowano wśród użytkowników gospodarstw najmniejszych (**do 1 ha**). Szczególnie widoczne było to w województwie pomorskim, gdzie saldo odpowiedzi wzrosło w skali roku o 44,1 pkt. Mimo tej pozytywnej zmiany, w połowie województw prognozy rolników pozostały pesymistyczne, szczególnie w województwie zachodniopomorskim (saldo odpowiedzi minus 52,8), warmińsko-mazurskim (minus 37,4) i mazowieckim (minus 27,6).

Nieznacznie poprawiły się także oceny dotyczące prognozowanego popytu na produkty rolne w gospodarstwach o powierzchni **od 1 do 10 ha**. Pozytywne zmiany odnotowano w 10 województwach, w tym największą w województwie zachodniopomorskim (wzrost salda o 9,5 pkt). Niemniej jednak to właśnie w tej grupie gospodarstw przewaga ocen pesymistycznych nad optymistycznymi była największa – wartość wskaźnika wyniosła tu minus 15,9. We wszystkich województwach rolnicy najczęściej przewidywali spadek zapotrzebowania na swoje produkty, a szczególnie negatywne prognozy zaobserwowano w województwach lubelskim (saldo minus 23,4), kujawsko-pomorskim (minus 21,6) i wielkopolskim (minus 19,1).

W większości województw poprawę ocen (w skali roku) dotyczących przewidywanej opłacalności produkcji rolniczej odnotowano także w gospodarstwach o powierzchni **od 10 do 50 ha** (największą w województwie dolnośląskim, gdzie saldo wzrosło o 15,8 pkt). Mimo to, we wszystkich województwach saldo odpowiedzi pozostało ujemne, a najniższą jego wartość odnotowano w województwie podkarpackim (minus 22,1), wielkopolskim (minus 19,6) i zachodniopomorskim (minus 19,4).

Poprawę opinii zaobserwowano także w grupie użytkowników największych gospodarstw (**50 ha i więcej**). W niemal wszystkich województwach rolnicy ocenili przyszły popyt mniej pesymistycznie niż rok wcześniej. Saldo odpowiedzi wzrosło najbardziej w województwie małopolskim (o 28,2 pkt). W przeważającej części województw wskaźnik ten pozostał jednak ujemny. Najniższą jego wartość zanotowano w województwie mazowieckim (minus 19,3). Wyjątek stanowiły województwa: podlaskie, łódzkie i małopolskie, gdzie odsetek rolników prognozujących wzrost popytu przewyższał odsetek oczekujących jego spadku. W rezultacie odnotowano tam dodatnie wartości salda: 3,8 w podlaskim, 3,6 w łódzkim oraz 1,7 w małopolskim.

Czynniki sprzyjające i ograniczające rozwój gospodarstw rolnych
Factors conducive and limiting the development of agricultural holdings

Czynniki sprzyjające
Conductive factors

W 2024 r. możliwość korzystania ze wsparcia unijnego odgrywała kluczową rolę w rozwoju gospodarstw rolnych w kraju. Dla 63,5% użytkowników tych gospodarstw była ona najważniejszym czynnikiem wspierającym ich działalność. Niemniej jednak, w porównaniu z poprzednim rokiem, odsetek rolników wskazujących na wsparcie unijne zmniejszył się o 3,9 p.proc. Rolnicy doceniali także korzystne ceny sprzedawanych przez nich produktów rolnych, których znaczenie wzrosło jednocześnie w skali roku (z 13,6% w 2023 r. do 18,5% w 2024 r.). Ważnym udogodnieniem była również dostępność kredytów preferencyjnych, które wskazało 16,5% rolników. Ponadto rolnicy zwracali uwagę na m.in. takie formy pomocy, jak ubezpieczenia ograniczające ryzyko związane z prowadzeniem działalności rolniczej oraz możliwość korzystania ze skupu interwencyjnego.

Możliwość korzystania ze wsparcia unijnego była najważniejszym czynnikiem wspierającym działalność gospodarstw rolnych we wszystkich województwach. W 7 z nich odsetek rolników wskazujących na tę formę pomocy przewyższał średnią krajową. Najczęściej wsparcie unijne wskazywali rolnicy z województw: podkarpackiego (80,6%), dolnośląskiego (75,5%) i małopolskiego (75,4%). Niemniej jednak, w większości województw możliwość korzystania ze wsparcia unijnego straciła na znaczeniu w skali roku, a najbardziej w województwie mazowieckim (gdzie odsetek rolników na nią wskazujących zmniejszył się o 13,7 p.proc.), opolskim (o 10,7 p.proc.) i podlaskim (o 9,5 p.proc.).

W połowie województw ważnym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi gospodarstw rolnych były także korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych. Największy odsetek rolników wskazujących ten czynnik zanotowano w województwach: podlaskim (27,4%), małopolskim (25,4%) i mazowieckim (24,1%). W porównaniu z 2023 r. w niemal wszystkich województwach korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych zyskały na znaczeniu. Największy wzrost odsetka użytkowników gospodarstw rolnych wskazujących ten czynnik był widoczny w województwie mazowieckim (o 12,4 p.proc.), małopolskim (o 10,0 p.proc.) i podlaskim (o 9,1 p.proc.). Wyjątek stanowiły województwa zachodniopomorskie i śląskie, gdzie odnotowano spadek znaczenia korzystnych cen (odpowiednio o 6,8 p.proc. i 0,5 p.proc.).

Istotnym wsparciem dla rozwoju gospodarstw rolnych była również dostępność kredytów preferencyjnych. W 2024 r. ten rodzaj kredytów stanowił ważne udogodnienie m.in. w województwach: kujawsko-pomorskim (22,0%), opolskim (21,7%) i lubelskim (21,1%). W 10 województwach odsetek użytkowników gospodarstw rolnych wskazujących na ten czynnik zmniejszył się jednak w skali roku, a najbardziej w województwach dolnośląskim (o 5,4 p.proc.), małopolskim, podlaskim i wielkopolskim (w każdym o 4,0 p.proc.).

Choć wiele gospodarstw rolnych dostrzegało różne formy wsparcia, znaczna część nie zauważała żadnych czynników sprzyjających ich rozwojowi. We wszystkich województwach około połowa gospodarstw rolnych objętych badaniem koniunktury wskazała na brak takich uwarunkowań. Co więcej, w większości województw odsetek ten wzrósł w porównaniu z 2023 r. Największy odsetek rolników, którzy nie dostrzegli żadnych form wsparcia, odnotowano w województwach śląskim (64,7%), mazowieckim (61,1%), łódzkim (60,6%) oraz małopolskim (60,3%).

Biorąc pod uwagę rodzaj działalności gospodarstw rolnych, możliwość korzystania ze wsparcia unijnego była najczęściej wskazywanym czynnikiem rozwoju przez gospodarstwa specjalizujące się w **produkcji roślinnej** – 66,0% rolników w tej grupie gospodarstw w Polsce uznało ją za najważniejsze źródło wsparcia. Największy odsetek rolników uznających ten czynnik za decydujący odnotowano w województwach: podkarpackim (81,7%), dolnośląskim (78,7%) i lubelskim (76,7%). Mimo to, w 11 województwach odnotowano spadek znaczenia tego wsparcia, szczególnie w mazowieckim (spadek odsetka wskazań o 14,6 p.proc.) i kujawsko-pomorskim (o 10,6 p.proc.).

Korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych były istotne dla 17,7% użytkowników gospodarstw specjalizujących się w produkcji roślinnej w kraju. Wśród województw odsetek rolników wskazujących ten czynnik wahał się od 5,4% w opolskim do 30,3% w małopolskim. Jednocześnie w większości województw znaczenie tego czynnika wzrosło w skali roku, szczególnie w małopolskim (o 15,0 p.proc.) i mazowieckim (o 12,9 p.proc.).

Dostępność kredytów preferencyjnych była postrzegana jako najważniejszy czynnik rozwoju przez 15,6% rolników w kraju. Województwa lubelskie, opolskie i łódzkie wyróżniały się najwyższym odsetkiem rolników wskazujących ten czynnik (odpowiednio 23,0%, 20,7% i 18,9%). W skali roku znaczenie kredytów preferencyjnych spadło w większości województw, najbardziej w kujawsko-pomorskim (spadek odsetka o 6,2 p.proc.), wielkopolskim (o 6,1 p.proc.) oraz zachodniopomorskim (o 5,7 p.proc.).

Wśród gospodarstw rolnych ukierunkowanych na **produkcję zwierzęcą** możliwość korzystania ze wsparcia unijnego była kluczowym czynnikiem rozwoju dla 52,1% użytkowników tych gospodarstw w Polsce. Najczęściej możliwość tę wskazywali rolnicy z województw: małopolskiego (89,0%), podkarpackiego (77,3%) i lubelskiego (68,5%). Jednocześnie odsetek rolników, którzy uznali wsparcie unijne za najważniejszy czynnik sprzyjający rozwojowi, zmalał w większości województw. Szczególnie widoczne było to w województwie dolnośląskim (spadek o 45,1 p.proc.), lubuskim (o 33,7 p.proc.) oraz świętokrzyskim (o 28,0 p.proc.).

Korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych miały znaczenie dla 23,3% rolników z tej grupy gospodarstw. W województwach opolskim (51,6%), śląskim (42,0%) oraz kujawsko-pomorskim (37,7%) odsetek rolników, którzy uznali je za istotny czynnik rozwoju, był najwyższy. Ponadto znaczenie korzystnych cen wzrosło w skali roku w 11 województwach, a największy wzrost odnotowano w opolskim (o 49,6 p.proc.), lubuskim (o 32,7 p.proc.) i dolnośląskim (o 26,1 p.proc.).

Wykres 7. Wybrane czynniki sprzyjające rozwojowi gospodarstw rolnych w 2024 r.
Chart 7. Selected factors conducive to the development of agricultural holdings in 2024

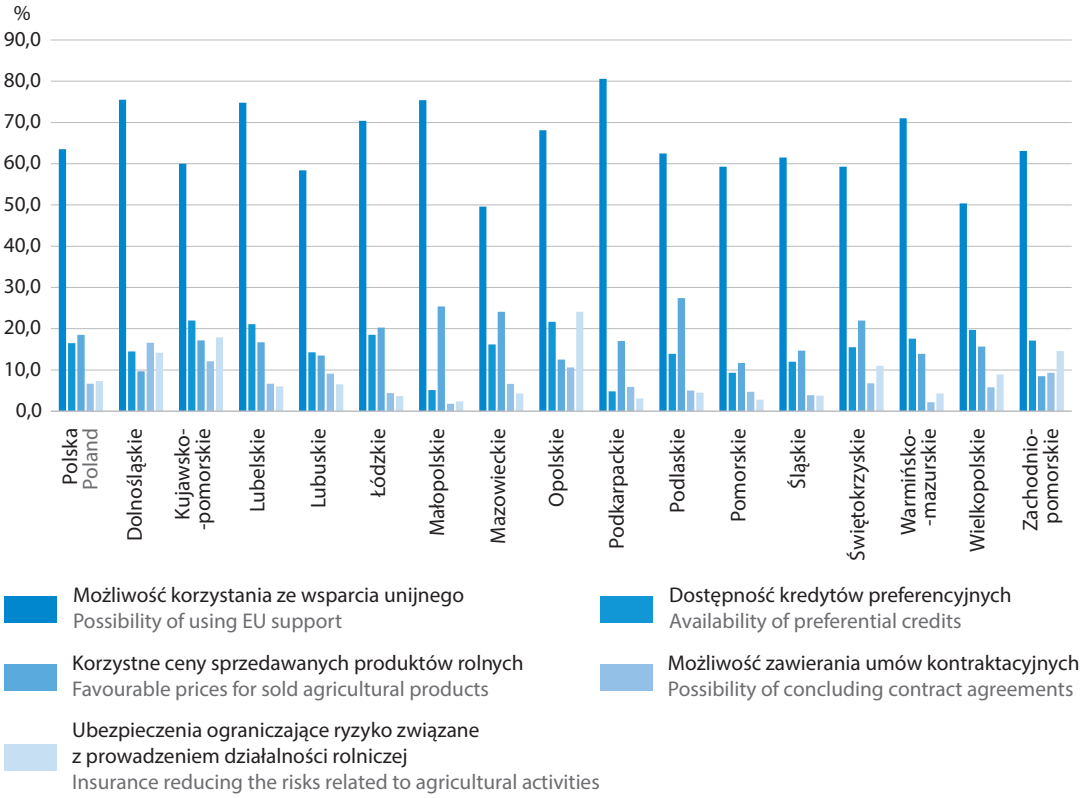

Najważniejszym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi gospodarstw rolnych dla 14,0% rolników w kraju, którzy zajmują się produkcją zwierzęcą była dostępność kredytów preferencyjnych. Najwyższy odsetek rolników wskazujących na ten czynnik odnotowano w województwach: opolskim (48,4%), łódzkim (31,6%) i kujawsko-pomorskim (20,8%). W porównaniu z poprzednim rokiem, znaczenie kredytów preferencyjnych wzrosło w połowie województw, szczególnie w opolskim (wzrost o 40,3 p.proc.) oraz kujawsko-pomorskim (o 11,3 p.proc.).

W gospodarstwach **wielokierunkowych** możliwość korzystania ze wsparcia unijnego była najważniejszym czynnikiem wspierającym rozwój gospodarstw dla 61,4% rolników w kraju. Wsparcie unijne było uznawane za kluczowe we wszystkich województwach, a w 10 z nich odsetek rolników wskazujących na ten czynnik przewyższał średnią krajową. Najczęściej na wsparcie unijne wskazywali rolnicy z województw: podkarpackiego (79,5%), dolnośląskiego (76,1%) i łódzkiego (75,3%). Niemniej jednak w wielu województwach zauważono spadek znaczenia tego wsparcia, szczególnie w małopolskim (o 14,6 p.proc.), świętokrzyskim (o 13,9 p.proc.) i mazowieckim (o 10,8 p.proc.).

Korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych były ważnym czynnikiem dla 19,1% rolników w kraju w tej grupie gospodarstw. Odsetek użytkowników gospodarstw rolnych wskazujących ten czynnik wahał się od 3,8% w województwie zachodniopomorskim do 29,1% w podlaskim. W porównaniu z 2023 r., znaczenie tego czynnika wzrosło w większości województw, w szczególności w małopolskim (wzrost o 14,0 p.proc.), mazowieckim (o 13,8 p.proc.) i podlaskim (o 13,6 p.proc.),

Dostępność kredytów preferencyjnych była uznawana za ważny czynnik wspierający rozwój gospodarstw wielokierunkowych przez 18,8% rolników w kraju. Wśród województw najczęściej na kredyty wskazywano w kujawsko-pomorskim (27,6%), wielkopolskim (25,3%) i świętokrzyskim (24,7%). Niemniej jednak, w 9 województwach ich znaczenie spadło w porównaniu z 2023 r., najbardziej w podlaskim (spadek o 10,2 p.proc.), łódzkim (o 7,7 p.proc.) i lubuskim (o 4,2 p.proc.).

Biorąc pod uwagę powierzchnię użytków rolnych, w przypadku użytkowników gospodarstw o powierzchni **do 1 ha**, możliwość korzystania ze wsparcia unijnego była wskazywana najrzadziej, jedynie przez 43,3% rolników. Niemniej jednak, stanowiła ona najważniejszy czynnik wspierający rozwój w tej grupie gospodarstw. W województwie podlaskim wsparcie unijne zostało wskazane przez wszystkich rolników biorących udział w badaniu. Ponadto znaczący odsetek wskazań na ten czynnik odnotowano w województwach małopolskim (93,4%) oraz zachodniopomorskim (84,1%). Jednak w większości województw zaobserwowano spadek znaczenia tego czynnika w porównaniu z rokiem poprzednim. Szczególnie wyraźny spadek odnotowano w województwie opolskim, gdzie wsparcie unijne przestało pełnić rolę kluczowego czynnika rozwoju – w 2023 r. odsetek wyniósł 100%, a w 2024 r. spadł do 0%.

Korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych były istotnym czynnikiem dla 36,8% rolników użytkujących gospodarstwa o powierzchni poniżej 1 ha. Najwięcej wskazań na ten czynnik odnotowano w województwach opolskim (79,5%), wielkopolskim (61,8%) oraz mazowieckim (46,4%). Jednocześnie w 10 województwach zaobserwowano wzrost znaczenia tego czynnika, największy w opolskim (o 79,5 p.proc.), wielkopolskim (o 49,8 p.proc.) oraz mazowieckim (o 39,6 p.proc.).

W grupie gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych **od 1 do 10 ha** wsparcie unijne było najważniejszym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi gospodarstw dla 68,9% rolników w kraju. W tej grupie gospodarstw w 8 województwach odsetek rolników wskazujących ten czynnik był wyższy niż średnia krajowa. Wśród tych województw wyróżniały się: dolnośląskie (87,8%), podkarpackie (85,9%) i łódzkie (76,9%). W większości województw znaczenie wsparcia unijnego zmniejszyło się jednak w skali roku, najbardziej w województwach podlaskim (o 17,0 p.proc.) i mazowieckim (o 11,7 p.proc.).

Korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych zostały wskazane przez 18,9% rolników w kraju. W zależności od województwa, odsetek ten wynosił od 8,2% w lubuskim do 29,1% w małopolskim. Ponadto w większości województw odnotowano wzrost znaczenia tego czynnika, szczególnie widoczny w małopolskim (o 13,2 p.proc.), mazowieckim (o 12,6 p.proc.) oraz dolnośląskim (o 8,5 p.proc.).

Kredyty preferencyjne były najważniejszym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi gospodarstw dla 8,3% rolników w kraju (użytkujących gospodarstwa od 1 do 10 ha). Najczęściej na kredyty wskazywano w województwach opolskim (14,4%), lubelskim (13,5%) oraz łódzkim (13,1%). W porównaniu z rokiem poprzednim, w większości województw odnotowano spadek znaczenia tego czynnika, w tym największy w województwie zachodniopomorskim (o 12,5 p.proc.).

Ponad 60% gospodarstw rolnych o powierzchni **od 10 do 50 ha** uznało możliwość korzystania ze wsparcia unijnego za czynnik sprzyjający rozwojowi gospodarstw. W zależności od województwa, odsetek ten wahał się od 46,5% w województwie mazowieckim do 74,0% w lubelskim. W skali roku znaczenie tego czynnika spadło w większości województw, a największy spadek odsetka wskazań odnotowano w lubuskim (o 16,7 p.proc.), mazowieckim (o 15,2 p.proc.) oraz świętokrzyskim (o 10,3 p.proc.).

Dostępność preferencyjnych kredytów miała znaczenie dla 21,4% rolników w kraju w tej grupie gospodarstw (wobec 19,0% w 2023 r.). Największy odsetek wskazujących na ten czynnik odnotowano w województwach: świętokrzyskim (31,0%), wielkopolskim (27,9%) oraz lubelskim (26,0%). W skali roku znaczenie kredytów wzrosło w większości województw, szczególnie w województwie świętokrzyskim (o 11,1 p.proc.).

Wśród rolników gospodarujących na powierzchni od 10 do 50 ha korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych zostały wskazane przez 17,6% z nich. Odsetek ten różnił się w poszczególnych województwach – od 4,9% w zachodniopomorskim do 25,7% w podlaskim. W porównaniu z poprzednim rokiem w większości województw odnotowywano wzrost znaczenia tego czynnika, zwłaszcza w województwach: lubuskim (o 12,7 p.proc.), mazowieckim (o 11,4 p.proc.) oraz kujawsko-pomorskim (o 9,8 p.proc.).

Wśród użytkowników gospodarstw rolnych o powierzchni **co najmniej 50 ha** na możliwość korzystania ze wsparcia unijnego wskazało 57,6% rolników w kraju. Najczęściej na wsparcie unijne wskazywano w województwach łódzkim (83,9%), małopolskim (79,3%) oraz podkarpackim (73,6%). W porównaniu z rokiem poprzednim, w 9 województwach odnotowano spadek znaczenia tego czynnika, największy w województwach: wielkopolskim (o 16,3 p.proc.), świętokrzyskim (o 13,8 p.proc.) oraz podkarpackim (o 7,3 p.proc.).

Korzystne ceny sprzedawanych produktów rolnych zostały wskazane przez 18,4% rolników w kraju użytkujących gospodarstwa największe. W zależności od województwa, odsetek ten wahał się od 8,1% w zachodniopomorskim do 42,1% w podlaskim. Jednocześnie w większości województw odnotowano wzrost znaczenia tego czynnika w porównaniu z rokiem poprzednim, największy w województwie łódzkim (o 17,3 p.proc.).

Dostępność kredytów preferencyjnych była najczęściej postrzegana jako czynnik sprzyjający rozwojowi gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej w województwach świętokrzyskim (53,1%), kujawsko-pomorskim (46,3%) oraz lubelskim (44,1%). W porównaniu z 2023 r. znaczenie tego czynnika spadło w 11 województwach, przy czym największy spadek zanotowano w województwach małopolskim (o 33,5 p.proc.), lubuskim (o 14,6 p.proc.) i podlaskim (o 11,8 p.proc.).

Czynniki ograniczające
Limiting factors

W 2024 r. użytkownicy gospodarstw rolnych w Polsce zmagali się z szeregiem barier, które miały znaczący wpływ na ich działalność rolniczą. Najczęściej wymienianym czynnikiem ograniczającym rozwój gospodarstw rolnych w 2024 r. były zbyt wysokie koszty produkcji (ceny pasz, nawozów, środków ochrony roślin, usług rolniczych itp.), które wskazało 68,5% rolników w kraju (w 2023 r. 70,2%). Drugą kluczową barierą były zbyt niskie ceny zbytu produktów rolnych – utrudnienie to sygnalizowało ok. 64% rolników (wobec 72% w 2023 r.). Ważnym ograniczeniem okazały się także niekorzystne warunki atmosferyczne, które wskazało ponad 40% gospodarstw rolnych. W przeciwieństwie do dwóch poprzednich trudności, znaczenie wpływu niekorzystnych warunków atmosferycznych na działalność rolniczą wzrosło w skali roku (o 9,9 p.proc.).

W 14 województwach odsetek użytkowników gospodarstw rolnych wskazujących zbyt wysokie koszty produkcji jako najważniejszą barierę przekroczył 60%, a w województwie kujawsko-pomorskim osiągnął wartość 77,4%. Jednak w porównaniu z poprzednim rokiem w większości województw odsetek rolników zgłaszających tę trudność zmniejszył się, najbardziej w województwach: dolnośląskim i opolskim (po 9,2 p.proc.) oraz warmińsko-mazurskim (o 7,3 p.proc.).

Zbyt niskie ceny zbytu były istotnym ograniczeniem szczególnie w województwach kujawsko-pomorskim, opolskim, lubelskim i dolnośląskim, gdzie na tę trudność wskazywało ponad 70% rolników. Niemniej jednak w większości województw znaczenie tego czynnika zmalało w porównaniu z 2023 r., najbardziej w podlaskim (o 16,7 p.proc.), mazowieckim (o 14,6 p.proc.) i lubelskim (o 9,9 p.proc.). Wyjątkiem było województwo zachodniopomorskie, gdzie odsetek rolników wskazujących na tę barierę wzrósł o 2,4 p.proc.

Niekorzystne warunki atmosferyczne były znaczącym czynnikiem ograniczającym rozwój gospodarstw w większości województw. Największy odsetek gospodarstw rolnych zmagających się z tym ograniczeniem odnotowano w województwach świętokrzyskim (55,7%), dolnośląskim (52,3%) oraz podlaskim (50,3%). W 12 województwach czynnik ten zyskał na znaczeniu w skali roku, a największy wzrost odsetka rolników na niego wskazujących odnotowano w opolskim (o 23,4 p.proc.), dolnośląskim (o 23,3 p.proc.) oraz podlaskim (o 19,1 p.proc.).

W grupie gospodarstw specjalizujących się w **produkcji roślinnej**, 69,4% rolników wskazało zbyt wysokie koszty produkcji za najistotniejsze ograniczenie w rozwoju gospodarstw rolnych. Najczęściej problem ten zgłaszali rolnicy z województw: podkarpackiego (79,2%), małopolskiego (77,0%), świętokrzyskiego (76,5%) i kujawsko-pomorskiego (76,4%).

Zbyt niskie ceny zbytu produktów rolnych były ważne dla 64,5% producentów roślin w kraju. Najwyższym odsetkiem rolników wskazujących ten czynnik wyróżniały się województwa opolskie (75,7%), a także kujawsko-pomorskie, zachodniopomorskie i podkarpackie, gdzie tę trudność wskazywało ponad 70% rolników. W skali roku znaczenie tej bariery spadło w większości województw, najbardziej w mazowieckim (spadek odsetka o 17,4 p.proc.), podlaskim (o 13,3 p.proc.) oraz małopolskim (o 11,5 p.proc.).

Niekorzystne warunki atmosferyczne były postrzegane jako istotny czynnik ograniczający rozwoj gospodarstw rolnych przez 43,3% rolników zajmujących się głównie produkcją roślinną. Wśród województw odsetek rolników wskazujących ten czynnik wahał się od 16,9% w pomorskim do 60,8% w świętokrzyskim. Jednocześnie w większości województw znaczenie tego czynnika wzrosło, szczególnie w dolnośląskim (o 25,4 p.proc.) i lubelskim (o 21,5 p.proc.).

Wśród gospodarstw rolnych ukierunkowanych na **produkcję zwierzęcą** zbyt wysokie koszty produkcji były kluczowym ograniczeniem dla 63,0% użytkowników tych gospodarstw w Polsce. Najczęściej trudność tę odczuwali rolnicy z województw: kujawsko-pomorskiego (81,0%), podkarpackiego (75,6%) i lubelskiego (72,1%). Jednocześnie odsetek rolników, którzy uznali zbyt wysokie koszty produkcji za najważniejszy czynnik utrudniający rozwój, zmalał w 9 województwach. Szczególnie widoczne było to w województwie zachodniopomorskim (spadek o 30,4 p.proc.) i opolskim (o 20,7 p.proc.).

Zbyt niskie ceny zbytu były istotną trudnością dla 55,3% rolników z tej grupy gospodarstw. W województwach małopolskim (79,5%), kujawsko-pomorskim (76,8%) oraz dolnośląskim (69,8%) odsetek rolników, którzy uznali je za ważną barierę, był najwyższy. Ponadto jej znaczenie zmalało w skali roku w większości województw, a największy spadek odnotowano w zachodniopomorskim (o 39,8 p.proc.), opolskim (o 35,3 p.proc.) i podlaskim (o 33,7 p.proc.).

Kolejnym czynnikiem ograniczającym rozwój gospodarstw rolnych wskazanym przez 24,3% respondentów zajmujących się głównie produkcją zwierzęcą były niekorzystne warunki atmosferyczne. Najwyższy odsetek rolników zgłaszających tę trudność odnotowano w województwach: podlaskim (57,6%), opolskim (41,6%) i dolnosląskim (36,3%). W porównaniu z poprzednim rokiem, w połowie województw odsetek ten wzrósł, szczególnie w opolskim (wzrost o 41,3 p.proc.) i dolnośląskim (o 33,9 p.proc.). Natomiast największy spadek odsteka wskazań na tę barierę zaobserwowano w województwie lubuskim (o 25,3 p. proc.).

W gospodarstwach **wielokierunkowych** zbyt wysokie koszty produkcji były najważniejszym czynnikiem ograniczającym rozwój gospodarstw dla 68,1% rolników w kraju. W 9 województwach odsetek rolników wskazujących na ten niekorzystny czynnik był wyższy niż dla kraju, przy czym największy odnotowano w województwie małopolskim (80,6%), kujawsko-pomorskim (78,2%) i dolnośląskim (75,4%). Niemniej jednak w 13 województwach zaobserwowano spadek znaczenia tego ograniczenia, szczególnie w opolskim (o 15,1 p.proc.) i zachodniopomorskim (o 13,9 p.proc.).

W tej grupie gospodarstw dla 65,3% rolników w kraju ważnym ograniczeniem w działalności rolniczej były także zbyt niskie ceny zbytu. Największym odsetkiem użytkowników gospodarstw rolnych wielokierunkowych wskazujących ten czynnik wyróżniły się województwa: kujawsko-pomorskie (75,4%), świętokrzyskie (74,8%) i małopolskie (73,4%). W porównaniu z 2023 r., w niemal wszystkich województwach odsetek ten zmalał, a najbardziej w podkarpackim (o 18,9 p.proc.), podlaskim (o 17,8 p.proc.) i lubelskim (o 14,0 p.proc.).

Niekorzystne warunki atmosferyczne były istotną trudnością dla 38,5% użytkowników gospodarstw wielokierunkowych. Wśród województw odsetek rolników, którzy uznali je za ważną barierę wahał się od 13,6% w województwie pomorskim do 53,4% w mazowieckim. Ponadto jej znaczenie wzrosło w skali roku w 12 województwach, a najbardziej w opolskim (o 32,4 p.proc.) i mazowieckim (o 20,9 p.proc.).

Uwzględniając powierzchnię użytków rolnych, w przypadku użytkowników gospodarstw o powierzchni **do 1 ha**, zbyt wysokie koszty produkcji były wskazane najrzadziej (przez 53,4% rolników). Niemniej jednak, stanowiły one najważniejszy czynnik ograniczający rozwój w tej grupie gospodarstw. Znaczącym odsetkiem wskazań na ten czynnik wyróżniły się województwa: małopolskie (81,3%), lubelskie (70,6%) oraz mazowieckie (69,8%). W większości województw zaobserwowano spadek znaczenia tego czynnika w porównaniu z rokiem poprzednim. Szczególnie wyraźny spadek odnotowano w województwie pomorskim (o 58,1 p.proc.), podlaskim (o 46,0 p.proc.) i dolnośląskim (o 45,3 p.proc.).

Wykres 8. Wybrane czynniki ograniczające rozwój gospodarstw rolnych w 2024 r.
Chart 8. Selected factors limiting the development of agricultural holdings in 2024

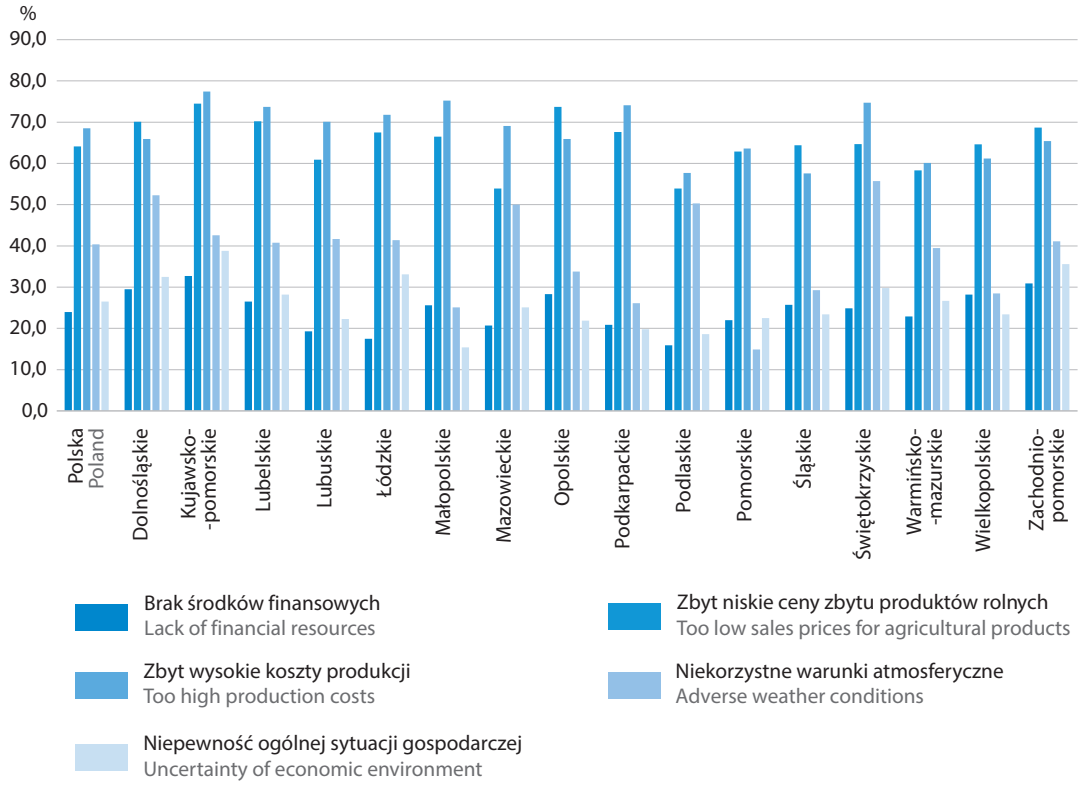

Zbyt niskie ceny zbytu były istotnym utrudnieniem dla 37,2% rolników użytkujących gospodarstwa o powierzchni poniżej 1 ha. Najwięcej wskazań na ten czynnik ograniczający odnotowano w województwach opolskim (81,3%), warmińsko-mazurskim (73,4%) oraz lubuskim (70,9%). W 9 województwach zaobserwowano spadek znaczenia tej bariery, największy w podkarpackim (o 62,3 p.proc.), lubelskim (o 48,0 p.proc.) oraz podlaskim (o 46,0 p.proc.).

Dla 25,8% użytkowników gospodarstw najmniejszych ważnym ograniczeniem w działalności rolniczej były niekorzystne warunki atmosferyczne. Największym odsetkiem użytkowników gospodarstw rolnych o powierzchni do 1 ha wskazujących ten czynnik wyróżniało się województwo świętokrzyskie (67,8%) oraz dolnośląskie (62,9%). W porównaniu z 2023 r. w większości województw odsetek ten zwiększył się, a najbardziej w lubuskim (o 38,9 p.proc.), świętokrzyskim (o 22,6 p.proc.) i lubelskim (o 20,4 p.proc.).

W grupie gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych **od 1 do 10 ha** zbyt wysokie koszty produkcji były czynnikiem niekorzystnym dla rozwoju gospodarstw wskazywanym przez 69,2% rolników w kraju. Największym odsetkiem wskazań na to ograniczenie wyróżniały się województwa: kujawsko-pomorskie (79,3%), świętokrzyskie (75,1%) i podkarpackie (74,8%). W 9 województwach znaczenie tej bariery zmniejszyło się jednak w skali roku, najbardziej w województwie warmińsko-mazurskim (o 17,9 p.proc.) oraz dolnośląskim (o 15,6 p.proc.).

Zbyt niskie ceny zbytu zostały wskazane przez 62,7% rolników użytkujących gospodarstwa rolne o powierzchni od 1 do 10 ha. W zależności od województwa, odsetek ten wahał się od 48,5% w lubuskim i mazowieckim do 74,3% w kujawsko-pomorskim. Ponadto, w porównaniu z poprzednim rokiem w 13 województwach odsetek ten zmalał, a szczególnie w mazowieckim i podlaskim (o ponad 17 p.proc.).

W tej grupie gospodarstw niekorzystne warunki atmosferyczne były istotną trudnością dla 40,3% rolników w kraju. Szczególnie widoczne było to w województwach: świętokrzyskim, mazowieckim i lubuskim, gdzie odsetek rolników, którzy uznali je za najważniejszy czynnik ograniczający rozwój przekroczył 50,0%. Ponadto w skali roku w 12 województwach uciążliwość tej bariery zwiększyła się, a najbardziej w dolnośląskim (o 24,1 p.proc.), opolskim (o 17,5 p.proc.) i świętokrzyskim (o 17,1 p.proc.).

W przypadku gospodarstw o powierzchni **od 10 do 50 ha**, zbyt wysokie koszty produkcji były postrzegane jako najważniejszy czynnik ograniczający rozwój gospodarstw przez 68,0% rolników w kraju. W zależności od województwa, odsetek ten wahał się od 58,9% w województwie podlaskim do 81,8% w małopolskim. Jednak w porównaniu z 2023 r. znaczenie tego czynnika spadło w większości województw, a największy spadek odnotowano w województwie opolskim, o 13,4 p.proc.

Zbyt niskie ceny zbytu miały znaczenie dla 66,0% rolników w kraju w tej grupie gospodarstw (wobec 73,8% w 2023 r.). Największy udział gospodarstw, dla których czynnik ten stanowił barierę, odnotowano w województwach świętokrzyskim, zachodniopomorskim, kujawsko-pomorskim oraz opolskim (ponad 74,0%). W skali roku znaczenie tej przeszkody zmniejszyło się w większości województw, w szczególności w podlaskim (o 14,9 p.proc.) oraz małopolskim (o 13,6 p.proc.).

Ponad 40% gospodarstw rolnych o powierzchni od 10 do 50 ha w kraju wskazało niekorzystne warunki atmosferyczne jako ważny czynnik ograniczający rozwój gospodarstw. W zależności od województwa, odsetek rolników wskazujących na tę barierę wahał się od 16,1% w województwie pomorskim do 51,6% w dolnośląskim. Jedocześnie w większości województw jej uciążliwość zwiększyła się w stosunku do poprzedniego roku, a najbardziej w opolskim (o 26,5 p.proc.).

Wśród użytkowników gospodarstw rolnych o powierzchni **50 ha i więcej** zbyt wysokie koszty produkcji ograniczały rozwój gospodarstw dla 70,4% rolników w kraju. Najczęściej czynnik ten wymieniały gospodarstwa rolne z województw: świętokrzyskiego (84,6%), lubelskiego (83,5%) i kujawsko-pomorskiego (82,5%). Mimo to w większości województw jego znaczenie zmalało w porównaniu z poprzednim rokiem, szczególnie w łódzkim (o 20,0 p.proc.), opolskim (o 10,5 p.proc.) oraz śląskim (o 9,9 p.proc.).

Zbyt niskie ceny zbytu zostały wskazane przez 66,4% rolników w kraju użytkujących gospodarstwa największe. Największy odsetek użytkowników gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha, którzy zgłaszali zbyt niskie ceny zbytu jako ważną przeszkodę, zaobserwowano w województwie świętokrzyskim (80,9%), kujawsko-pomorskim (77,4%) i opolskim (77,1%). Jednocześnie we wszystkich województwach jej uciążliwość zmniejszyła się w skali roku, a najbardziej w województwach: podlaskim (o 30,4 p.proc.), śląskim (o 22,8 p.proc.) i mazowieckim (o 20,1 p.proc.).

Niekorzystne warunki atmosferyczne miały znaczenie dla ponad 42,0% rolników w kraju w tej grupie gospodarstw. Najczęściej zgłaszali ten czynnik rolnicy z województw: podlaskiego, dolnośląskiego i mazowieckiego, gdzie wskazywało go odpowiednio 59,4%, 59,2% i 55,5% rolników. W stosunku do poprzedniego roku znaczenie tej bariery wzrosło w 12 województwach, a najbardziej w lubelskim (o 33,0 p.proc.), opolskim (o 29,7 p.proc.), dolnośląskim (o 29,5 p.proc.) i podlaskim (28,7 p.proc.).

Źródła finansowania i wydatki inwestycyjne gospodarstw rolnych
Sources of financing and investment expenditures of agricultural holdings

Źródła finansowania
Sources of financing

W 2024 r. większość użytkowników gospodarstw rolnych w kraju finansowała swoją działalność ze środków własnych, a także korzystała ze środków unijnych. Takie źródła finansowania wskazało odpowiednio 94,2% i 66,5% rolników uczestniczących w badaniu koniunktury. W porównaniu z 2023 r. odsetek rolników korzystających ze środków własnych zmniejszył się o 0,6 p.proc., a tych korzystających z funduszy unijnych o 3,9 p.proc.

We wszystkich województwach obserwowano podobne tendencje – środki własne pozostawały najczęściej wykorzystywanym źródłem finansowania gospodarstw. Największy odsetek rolników korzystających z tego źródła odnotowano w województwach kujawsko-pomorskim (97,3%), małopolskim (97,2%) i podlaskim (96,5%). W porównaniu z 2023 r. odsetek ten zmniejszył się jednak w większości województw, szczególnie w lubelskim i zachodniopomorskim (o 3,0 p.proc.). Z pomocy unijnej najczęściej korzystali użytkownicy gospodarstw rolnych w województwach lubelskim, kujawsko-pomorskim i małopolskim, gdzie odsetek rolników z niej korzystających wyniósł blisko 78%. Jednak w większości województw znaczenie funduszy unijnych zmalało w skali roku, co było szczególnie widoczne w województwach lubelskim (spadek odsetka o 12,9 p.proc.), wielkopolskim (o 11,5 p.proc.) i mazowieckim (o 7,0 p.proc.).

W 2024 r. uzupełnieniem finansowania działalności gospodarstw rolnych były także kredyty (wskazane przez 11,9% użytkowników gospodarstw w kraju). Największy odsetek rolników korzystających z tej formy wsparcia odnotowano w województwach opolskim (19,1%), zachodniopomorskim (17,1%) oraz kujawsko-pomorskim (16,9%).

Środki własne były wykorzystywane przy prowadzeniu działalności przez 94,0% gospodarstw rolnych specjalizujących się w **produkcji roślinnej**. W 8 województwach odsetek ten był wyższy od przeciętnej w kraju, a najwyższy zanotowano w województwach kujawsko-pomorskim (97,3%), podlaskim (97,0%) i małopolskim (96,4%). Na środki unijne jako źródło finansowania wskazało 67,1% użytkowników tej grupy gospodarstw (o 5,0 p.proc. mniej niż przed rokiem). W województwach lubelskim i kujawsko-pomorskim zanotowano najwyższe odsetki rolników wskazujących na dofinansowanie unijne (odpowiednio 78,1% i 78,0%). Jednak w 9 województwach znaczenie środków unijnych zmniejszyło się, najbardziej w województwie mazowieckim (o 14,0 p.proc.).

Wśród gospodarstw ukierunkowanych na **produkcję zwierzęcą** na finansowanie działalności ze środków własnych wskazało 94,2% rolników w kraju. Największy odsetek takich gospodarstw zanotowano w województwach podkarpackim (99,9%), opolskim (99,6%) i małopolskim (98,1%). W połowie województw odnotowano wzrost odsetka wskazań na środki własne w skali roku, a największy w województwie pomorskim (o 11,3 p.proc.). Z kolei na wsparcie działalności rolniczej środkami unijnymi wskazywało 58,6% gospodarstw zajmujących się produkcją zwierzęcą. Największy odsetek gospodarstw wykorzystujących to źródło finansowania zaobserwowano w województwach lubelskim (92,8%), małopolskim (82,5%) i kujawsko-pomorskim (79,9%). W województwie opolskim zanotowano najwyższy wzrost znaczenia pomocy unijnej przy prowadzeniu gospodarstwa rolnego (o 30,5 p.proc. w skali roku).

Biorąc pod uwagę rodzaj działalności gospodarstw rolnych, największy odsetek gospodarstw korzystających ze środków własnych przy prowadzeniu działalności rolniczej zaobserwowano wśród gospodarstw **wielokierunkowych** (94,5% rolników w kraju). W 10 województwach odsetek wskazujących na środki własne był wyższy od przeciętnej w kraju, a najwyższy w województwach małopolskim (98,0%), podkarpackim (97,7%) i warmińsko-mazurskim (97,6%). Dla tej grupy gospodarstw istotnym źródłem finansowania prowadzonej działalności była również pomoc unijna, na którą wskazało 67,3% rolników w kraju. Wśród województw najczęściej na pomoc unijną wskazywano w małopolskim (78,0%), kujawsko-pomorskim (76,7%) i lubelskim (74,8%). Jednocześnie w 9 województwach znaczenie tego finansowania wzrosło w skali roku, szczególnie w województwie opolskim (o 15,6 p.proc.) i warmińsko-mazurskim (o 7,1 p.proc.).

Wykres 9. Źródła finansowania w gospodarstwach rolnych w 2024 r.
Chart 9. Sources of financing in agricultural holdings in 2024

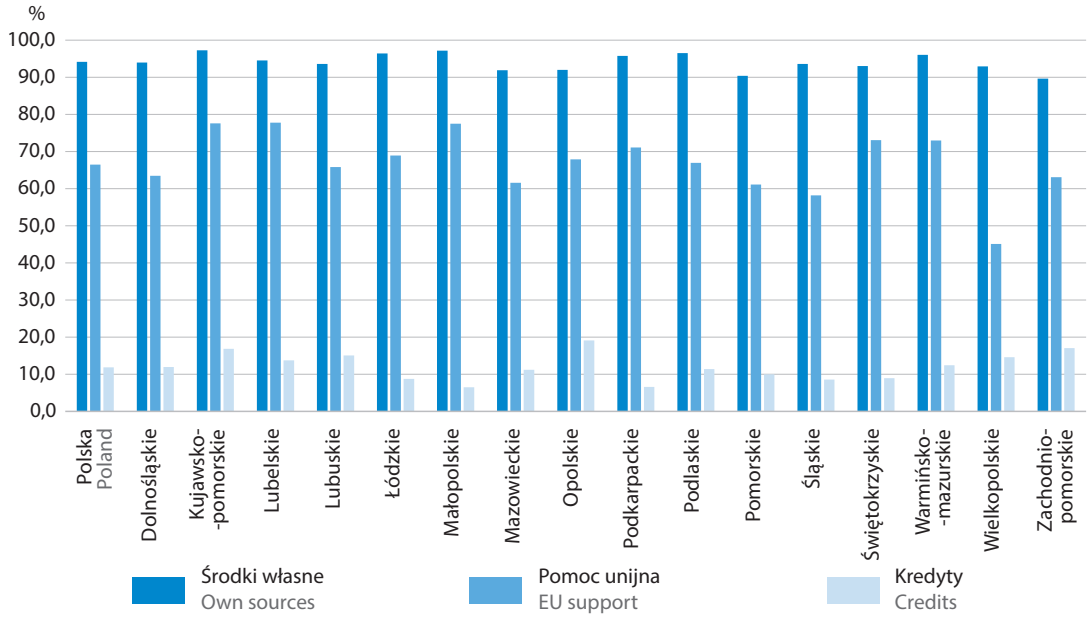

Biorąc pod uwagę powierzchnię użytków rolnych największy odsetek gospodarstw (99,2%) wykorzystujących środki własne w finansowaniu działalności rolniczej odnotowano w grupie gospodarstwach najmniejszych (**do 1 ha**). W 6 województwach (małopolskim, opolskim, podkarpackim, śląskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim) wszyscy rolnicy (biorący udział w badaniu) finansowali swoją działalność ze środków własnych. Ponadto w 7 województwach wzrosło znaczenie tego źródła finansowania, najbardziej w województwie śląskim (wzrost odsetka o 5,0 p.proc.). W kraju odsetek ten wzrósł o 0,9 p.proc. W tej grupie gospodarstw ze środków unijnych korzystało 36,6% gospodarstw w kraju. W województwach udział gospodarstw korzystających z tego źródła finansowania wahał się od 3,7% w województwie śląskim do 70,1% w podkarpackim. Jednak w porównaniu z poprzednim rokiem odsetek rolników wykorzystujących pomoc unijną zmniejszył się o 4,6 p.proc. Tendencję spadkową zaobserwowano w 9 województwach, z czego najbardziej wyraźny spadek odnotowano w województwie dolnośląskim (o 44,1 p.proc.).

W gospodarstwach o powierzchni użytków rolnych **od 1 do 10 ha** na finansowanie działalności rolniczej środkami własnymi wskazywało 94,6 % rolników w kraju. W 9 województwach odsetek ten był wyższy od przeciętnej w kraju, a jego najwyższe wartości zanotowano w województwach podlaskim (98,6%), warmińsko-mazurskim (98,4%) i kujawsko-pomorskim (97,9%). W porównaniu z rokiem poprzednim udział gospodarstw korzystających z tego źródła finansowania zmniejszył się o 0,5 p.proc. w skali kraju. Spadek znaczenia tego źródła finansowania zaobserwowano w 8 województwach, największy w województwie opolskim (o 6,2 p.proc.). Jednocześnie 67,0% użytkowników gospodarstw rolnych

(w kraju) o tej powierzchni wykorzystywało środki unijne jako źródło finansowania. W województwach odsetek ten wahał się od 47,8% w wielkopolskim do 78,3% w małopolskim. W porównaniu z rokiem poprzednim, w skali całego kraju odsetek gospodarstw korzystających z pomocy unijnej zmniejszył się o 5,3 p.proc. Spadek znaczenia pomocy unijnej odnotowano w 11 województwach, największy w województwie lubelskim, gdzie odsetek zmniejszył się o 14,8 p.proc.

W grupie gospodarstw o powierzchni **od 10 do 50 ha** 94,0% rolników w kraju finansowało swoją działalność ze środków własnych. Największy odsetek rolników wskazujących na to źródło finansowania zanotowano w województwach podkarpackim (97,9%), kujawsko-pomorskim (97,2%) i łódzkim (97,1%). W porównaniu z rokiem poprzednim, w skali kraju odsetek ten zmniejszył się o 0,6 p.proc. Spadek odsetka odnotowano w 9 województwach, z czego największy wystąpił w województwie zachodniopomorskim – o 5,8 p.proc. Istotnym źródłem finansowania działalności rolniczej dla tej grupy gospodarstw była również pomoc unijna, którą w 2024 r. wykorzystywało 66,8% rolników w kraju. W 11 województwach udział gospodarstw korzystających z funduszy unijnych przewyższał średnią krajową. Najwyższe jego wartości odnotowano w województwach lubelskim (79,6%), kujawsko-pomorskim (78,6%) oraz w świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim (po 73,3%). W skali roku, odsetek gospodarstw korzystających z pomocy unijnej zmniejszył się o 2,6 p.proc. Wśród 10 województw, w których zaobserwowano spadek znaczenia pomocy unijnej, największy odnotowano w lubelskim (o 11,4 p.proc.).

Najmniejszy odsetek gospodarstw rolnych wskazujących na finansowanie działalności środkami własnymi odnotowano w grupie gospodarstw największych (**50 ha i więcej**). Mimo to odsetek ten pozostał wysoki i wynosił 91,9%. Najczęściej korzystano z tego źródła w województwach: kujawsko-pomorskim (96,4% rolników), łódzkim (96,1%) oraz lubelskim (95,7%). W porównaniu z 2023 r., odsetek gospodarstw finansujących działalność ze środków własnych zmniejszył się w skali kraju o 1,1 p.proc. Spadek ten odnotowano w 12 województwach, z czego największy wystąpił w województwie podlaskim – o 8,1 p.proc. Pomoc unijna stanowiła istotne źródło finansowania działalności także w tej grupie gospodarstw. W 2024 r. 68,1% rolników wskazało na nią jako jedno z głównych źródeł. W województwach odsetek ten wahał się od 49,0% w wielkopolskim do 88,1% w małopolskim. W skali kraju udział gospodarstw korzystających z pomocy unijnej zmniejszył się o 1,1 p.proc. w porównaniu z rokiem poprzednim. Niemniej jednak, w 9 województwach odnotowano wzrost tego wskaźnika, a największy miał miejsce w województwie małopolskim, gdzie odsetek gospodarstw korzystających z pomocy unijnej zwiększył się o 17,2 p.proc.

Wydatki inwestycyjne
Investment expenditures

Wśród użytkowników gospodarstw rolnych w Polsce, którzy ponosili wydatki inwestycyjne w 2024 r., odnotowano przewagę odsetka rolników wskazujących na wzrost tych wydatków nad tymi, którzy zaobserwowali ich spadek. Przełożyło się to na dodatnie saldo odpowiedzi, które wyniosło 46,0 w porównaniu z 43,1 przed rokiem.

Dodatnie saldo odpowiedzi dotyczących wydatków inwestycyjnych ponoszonych przez gospodarstwa rolne odnotowano we wszystkich województwach, największe w województwie łódzkim (61,9) i świętokrzyskim (55,7). Ponadto w 11 województwach zaobserwowano wzrost salda, największy w województwach: dolnośląskim (o 12,0 pkt) oraz kujawsko-pomorskim (o 11,4 pkt).

Jednocześnie użytkownicy gospodarstw rolnych, którzy mają plany inwestycyjne na 2025 r. w większości spodziewają się dalszego wzrostu inwestycji. Saldo odpowiedzi dotyczących planowanych wydatków wyniosło 53,6 (w kraju) i wzrosło o 1,7 pkt w skali roku. Wśród 10 województw, w których zaobserwowano wzrost salda, największy odnotowano w województwie podlaskim (o 21,8 pkt). Przewaga rolników przewidujących wzrost wydatków inwestycyjnych nad tymi, którzy spodziewają się ich spadku w 2025 r. widoczna jest we wszystkich województwach, szczególnie w województwach świętokrzyskim (saldo 67,0) i lubuskim (64,7).

Wykres 10. Zmiany w wydatkach inwestycyjnych gospodarstw rolnych
Chart 10. Changes in investment expenditures of agricultural holdings

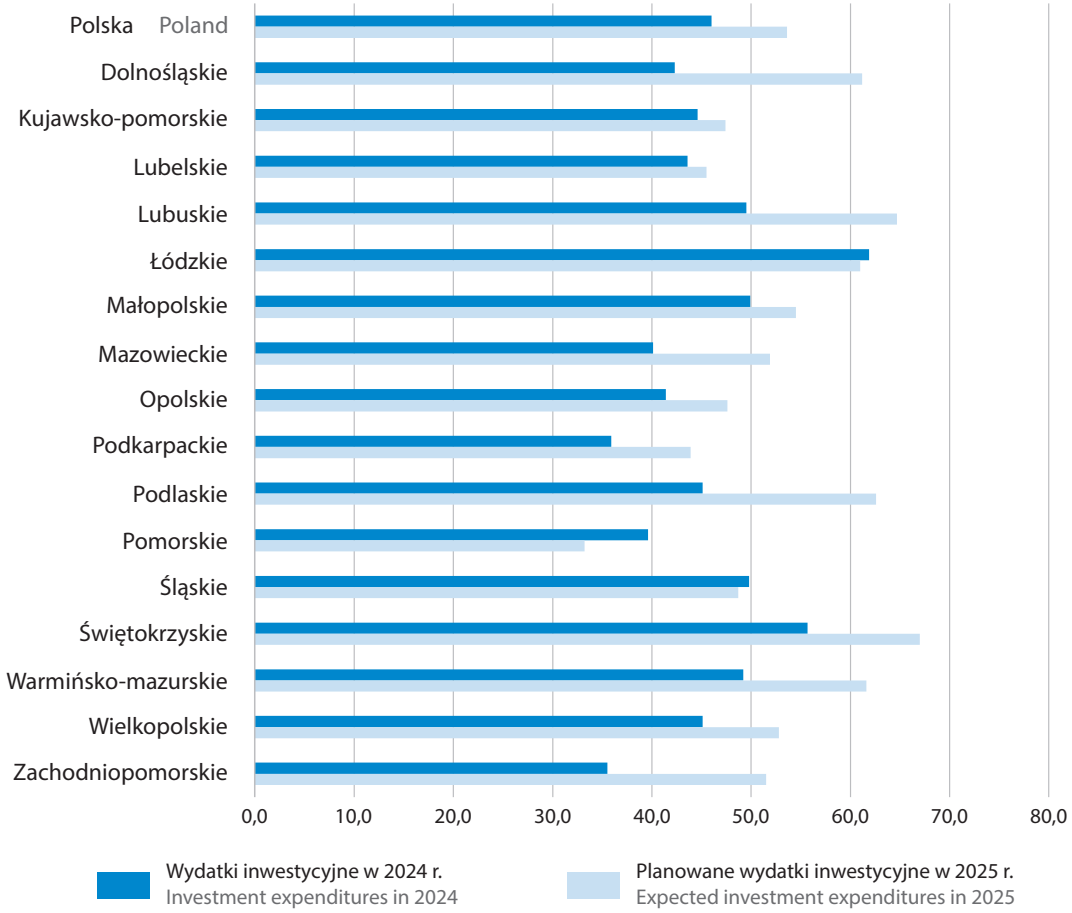

Poprawę opinii dotyczących ponoszonych wydatków inwestycyjnych odnotowano wśród rolników specjalizujących się w **produkcji roślinnej** z 11 województw, największą w województwie opolskim (wzrost salda o 28,4 pkt w skali roku). We wszystkich województwach saldo odpowiedzi dotyczące wydatków inwestycyjnych było dodatnie, a jego najwyższą wartość odnotowano w województwie łódzkim (68,4). W przypadku planowanych wydatków inwestycyjnych na 2025 r., zaobserwowano niewielki spadek salda odpowiedzi w tej grupie gospodarstw (o 1,1 pkt w skali roku). Jednak tendencja ta była widoczna tylko w 6 województwach, najbardziej w województwie pomorskim (spadek salda o 19,8 pkt). W pozostałych 10 województwach rolnicy przewidywali dalszy wzrost swoich wydatków inwestycyjnych, co wskazuje na kontynuację pozytywnego trendu w większości kraju.

Wśród gospodarstw ukierunkowanych na **produkcję zwierzęcą** saldo odpowiedzi dotyczących wydatków inwestycyjnych wzrosło nieznacznie, o 0,1 pkt (w kraju). Wzrost salda zaobserwowano w 6 województwach, a największy w województwie małopolskim (o 33,1 pkt). Niemniej jednak w większości województw (w 10) odnotowano spadek wskaźnika w skali roku. Szczególnie widoczne było to w województwie podlaskim, gdzie saldo zmniejszyło się o 36,6 pkt, osiągając najniższą wartość w kraju (4,6). Mimo to wskaźnik pozostał dodatni we wszystkich województwach, co świadczy o utrzymującej się przewadze rolników, którzy deklarowali wzrost poniesionych w 2024 r. wydatków inwestycyjnych w porównaniu do tych, którzy wskazywali ich spadek. Najwyższą wartość salda odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (73,0). Podobne tendencje odnotowano w prognozach

gospodarstw zajmujących się produkcją zwierzęcą dotyczących wydatków inwestycyjnych w 2025 r. W 6 województwach odnotowano wzrost salda w skali roku, największy (o 61,7 pkt) w województwie lubelskim, gdzie wartość salda odpowiedzi była jednocześnie najwyższa w kraju (98,2). Natomiast wśród 10 województw, w których zaobserwowano spadek salda, największy odnotowano w województwie lubuskim (59,5 pkt).

W gospodarstwach **wielokierunkowych** sytuacja była nieco odmienna – na poziomie kraju saldo odpowiedzi dotyczących ponoszonych wydatków inwestycyjnych w ciągu 2024 r. nieznacznie się obniżyło (spadek o 0,1 pkt). W większości województw rolnicy rzadziej niż przed rokiem wskazywali na wzrost ponoszonych nakładów inwestycyjnych. Największy spadek salda odpowiedzi odnotowano w województwach lubelskim (o 26,8 pkt) i dolnośląskim (o 26,5 pkt). W województwie dolnośląskim wskaźnik osiągnął jednocześnie najniższą wartość w kraju (8,2). Niemniej jednak w połowie województw wzrosła przewaga odsetka rolników przewidujących zwiększenie nakładów w 2025 r. w porównaniu z tymi, którzy spodziewają się ich ograniczenia. Największy wzrost salda odnotowano w województwie lubuskim (o 23,2 pkt), osiągając najwyższy poziom w kraju (64,9).

Wykres 11. Wydatki inwestycyjne w gospodarstwach rolnych w 2024 r. według specjalizacji gospodarstw rolnych

Chart 11. Investment expenditures in agricultural holdings in 2024 by agricultural holdings specialisation

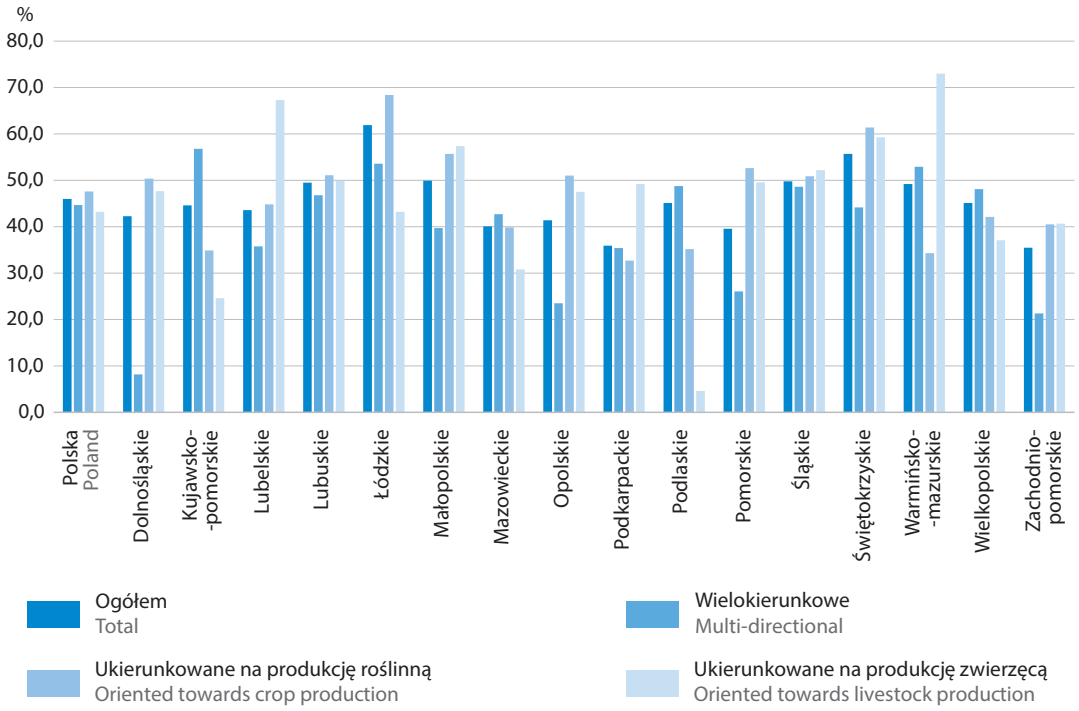

Pozytywne zmiany zaobserwowano również w grupie gospodarstw o powierzchni użytków rolnych **od 1 do 10 ha**. Chociaż na poziomie kraju saldo odpowiedzi dotyczących poniesionych w 2024 r. wydatków inwestycyjnych zmniejszyło nieznacznie w skali roku (o 0,3 pkt), to w ponad połowie województw zaobserwowano jego wzrost. Największy wzrost salda zaobserwowano w województwie opolskim (o 86,7 pkt), gdzie jednocześnie odnotowano jego największą wartość (73,8). Podobne tendencje zaobserwowano w prognozach dotyczących nakładów inwestycyjnych w 2025 r. W połowie województw w kraju przewidywania rolników były bardziej optymistyczne niż przed rokiem. Największy wzrost salda odpowiedzi odnotowano w województwie podlaskim (o 72,1 pkt).

Wykres 12. Planowane wydatki inwestycyjne w gospodarstwach rolnych w 2025 r. według specjalizacji gospodarstw rolnych

Chart 12. Expected investment expenditures in agricultural holdings in 2025 by agricultural holdings specialisation

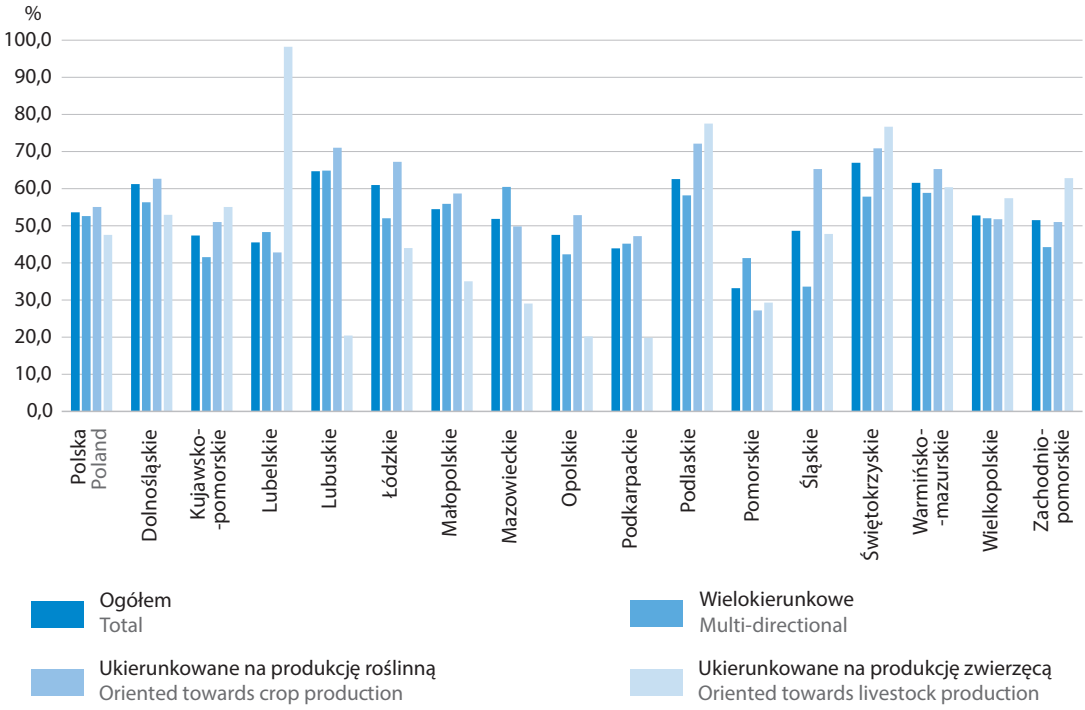

Wśród gospodarstw rolnych o powierzchni **od 10 do 50 ha** na poziomie kraju odnotowano wzrost salda odpowiedzi dotyczących poniesionych wydatków inwestycyjnych (o 4,8 pkt w skali roku). Niemniej jednak w większości województw saldo spadło, najbardziej w województwie opolskim (o 13,7 pkt). Saldo odpowiedzi dotyczących poniesionych wydatków inwestycyjnych we wszystkich województwach pozostało dodatnie i wahało się przyjmując wartości od 27,4 w województwie opolskim do 65,7 w województwie łódzkim. W tej samej grupie gospodarstw, w większości województw, prognozy dotyczące wydatków inwestycyjnych na 2025 r. stały się jeszcze bardziej optymistyczne. W większości województw użytkownicy gospodarstw rolnych, którzy przed rokiem przewidywali wzrost nakładów, potwierdzili ten trend. Największą poprawę opinii odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim (saldo wzrosło o 20,5 pkt).

Uwzględniając wielkość powierzchni użytków rolnych, w grupie gospodarstw o powierzchni **50 ha i więcej** w większości województw odnotowano poprawę opinii (w skali roku) dotyczącą wydatków inwestycyjnych poniesionych w 2024 r. Szczególnie widoczne było to w województwie kujawsko-pomorskim, gdzie saldo wzrosło o 24,0 pkt, co było największym wzrostem w kraju. Najwyższą wartość salda odnotowano natomiast w województwie lubelskim (68,5). Dodatkowo w tej grupie gospodarstw przewidywania dotyczące wydatków inwestycyjnych na 2025 r. w większości województw wskazują na ich dalszy wzrost. Najwyższą wartość salda odnotowano w województwach podlaskim i świętokrzyskim (po 62,1), przy czym w województwie podlaskim zaobserwowano jednocześnie największy wzrost salda – o 34,7 pkt w skali roku.

Wpływ nadzwyczajnych czynników na sytuację gospodarstw rolnych
The impact of extraordinary factors on the situation of agricultural holdings

Od 2020 r. badanie koniunktury w gospodarstwach rolnych zostało rozszerzone o dodatkowy moduł pytań. Ma on na celu monitorowanie wpływu niespodziewanych lub nadzwyczajnych zjawisk na funkcjonowanie gospodarstw rolnych oraz ocenę koniunktury w rolnictwie. W ostatniej edycji badania, w ramach tego modułu, respondenci pytani byli o wpływ trwającej wojny w Ukrainie oraz powodzi, która dotknęła część kraju.

Wojna w Ukrainie
War in Ukraine

Wśród użytkowników gospodarstw rolnych dominowały opinie, że wpływ negatywnych skutków wojny w Ukrainie na ich działalność w 2 półroczu 2024 r. był nieznaczny (według 32,4% biorących udział w badaniu), a 28,5% nie odczuwało takich skutków. Poważne skutki konfliktu wskazało 22,9% rolników w kraju, natomiast 16,2% gospodarstw oceniło, że skutki wojny stanowiły zagrożenie dla stabilności ich działalności.

W porównaniu z analogicznym okresem w 2023 r., zauważalny był spadek odsetka rolników uznających negatywny wpływ wojny za poważny (o 7,8 p.proc.) lub zagrażający stabilności ich gospodarstw (o 4,8 p.proc.). Wzrósł natomiast odsetek wskazujących na nieznaczny wpływ (o 1,8 p.proc.) lub jego brak (o 10,8 p.proc.).

Najczęściej brak lub nieznaczny wpływ skutków wojny w Ukrainie na działalność rolniczą deklarowali użytkownicy gospodarstw rolnych z północno-wschodniej Polski. W województwie podlaskim taką opinię wyraziło 71,4% gospodarstw, a w warmińsko-mazurskim – 65,7%. Z kolei największy wpływ negatywnych skutków wojny był sygnalizowany w zachodniej części kraju, szczególnie w województwach opolskim (21,8%) i lubuskim (20,1%), gdzie odsetek gospodarstw postrzegających konflikt jako zagrożenie dla stabilności ich działalności był najwyższy w kraju.

W większości województw nastąpiła poprawa ocen w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku. Zmniejszył się udział rolników dostrzegających poważne negatywne skutki wojny i zagrażające stabilności ich gospodarstw przy jednoczesnym wzroście tych wskazujących na nieznaczne lub brak negatywnych skutków. Największy spadek odsetka rolników odnotowano w województwach dolnośląskim (o 18,8 p.proc.), łódzkim (o 18,7 p.proc.) oraz podkarpackim (o 17,7 p.proc.). Jedynie w województwie pomorskim odnotowano niewielki wzrost takich wskazań, wynoszący 1,2 p.proc.

Wykres 13. **Wpływ negatywnych skutków wojny w Ukrainie na gospodarstwa rolne w 2 półroczu 2024 r.**
Chart 13. Impact of the negative effects of the war in the Ukraine on agricultural holdings in the 2nd halt of 2024

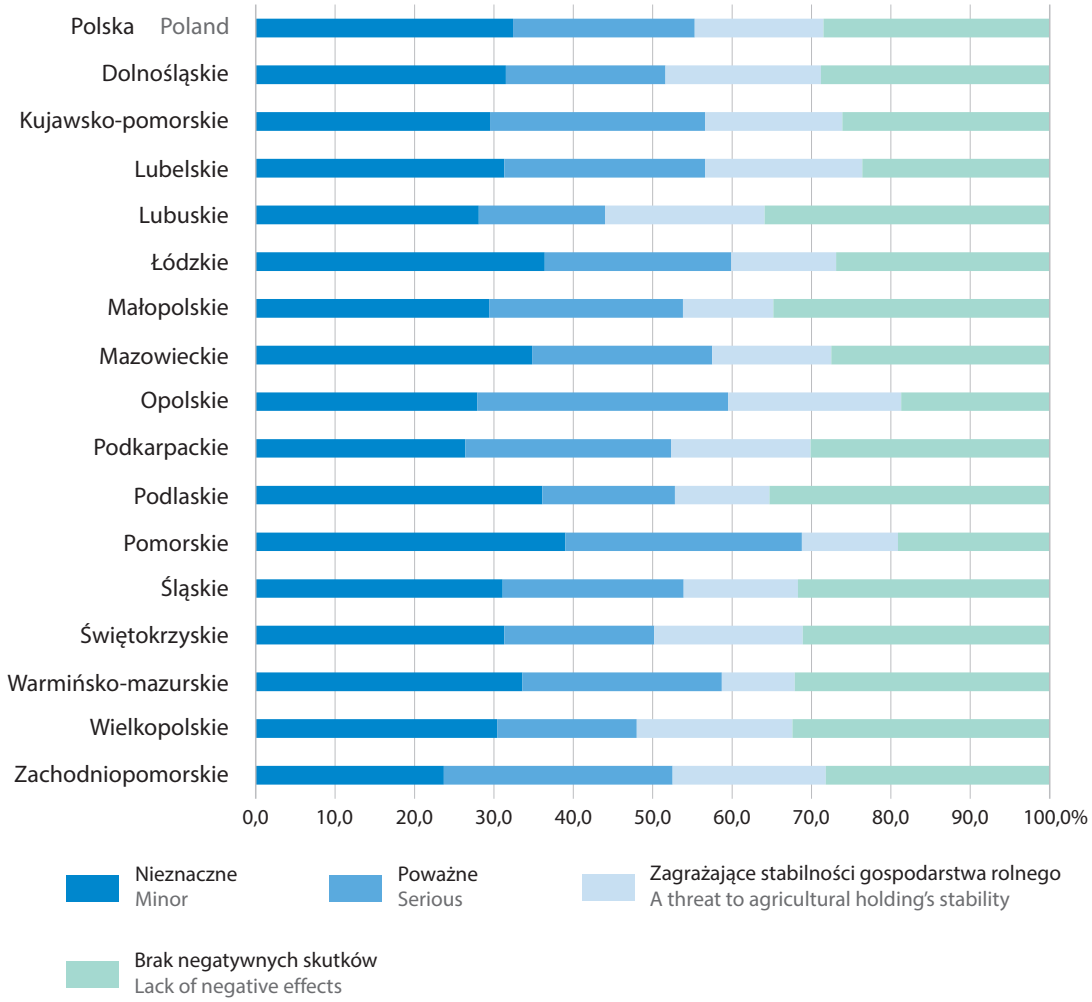

Powódź
Flooding

Z ogółu gospodarstw uczestniczących w badaniu, 2,2% zadeklarowało, że w ich gospodarstwach wystąpiły szkody spowodowane powodzią, która miała miejsce we wrześniu 2024 r. Najczęściej na wystąpienie szkód spowodowanych powodzią wskazywali rolnicy z południowo-zachodniej Polski, szczególnie z województw opolskiego (18,5%) i dolnośląskiego (17,9%).

Użytkownicy gospodarstw rolnych, oceniając wpływ negatywnych skutków powodzi na funkcjonowanie swoich gospodarstw, najczęściej (49,3% w skali kraju) uznawali je za nieznaczne. Najwięcej takich wskazań odnotowano w województwach śląskim (67,1%) oraz dolnośląskim (58,5%). Poważne skutki powodzi odczuwało 39,3% rolników w kraju, a najczęściej zgłaszali je rolnicy z województw wielkopolskiego (92,1%) i świętokrzyskiego (51,9%). Natomiast skutki zagrażające stabilności gospodarstwa rolnego wskazało 10,7% rolników, przy czym najwięcej takich odpowiedzi pochodziło z województw lubuskiego (23,7%) i opolskiego (21,3%).

Mapa 2. Gospodarstwa rolne, w których w 2 półroczu 2024 r. wystąpiły szkody spowodowane powodzią
Map 2. Agricultural holdings that suffered damage caused by flooding in the 2nd half of 2024

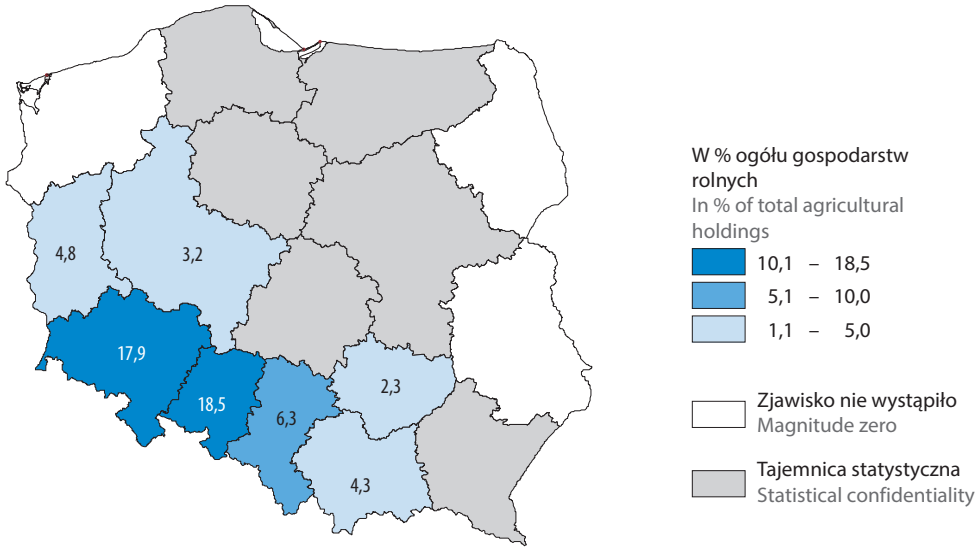

Użytkownicy gospodarstw rolnych, którzy deklarowali szkody powstałe w wyniku powodzi w 2 półroczu 2024 r., wskazywali na różnorodne negatywne skutki dla prowadzonych gospodarstw rolnych. Najczęściej wymienianym skutkiem było zniszczenie plonów – wskazało na nie 80,0% rolników w kraju. Problem ten szczególnie dotknął użytkowników gospodarstw w województwach wielkopolskim (92,1%) i śląskim (87,8%), natomiast najmniej takich wskazań odnotowano w województwie lubuskim (69,5%).

Wykres 14. Wybrane negatywne skutki powodzi dla prowadzonych gospodarstw rolnych
Chart 14. Selected negative effects of the flooding on agricultural holdings

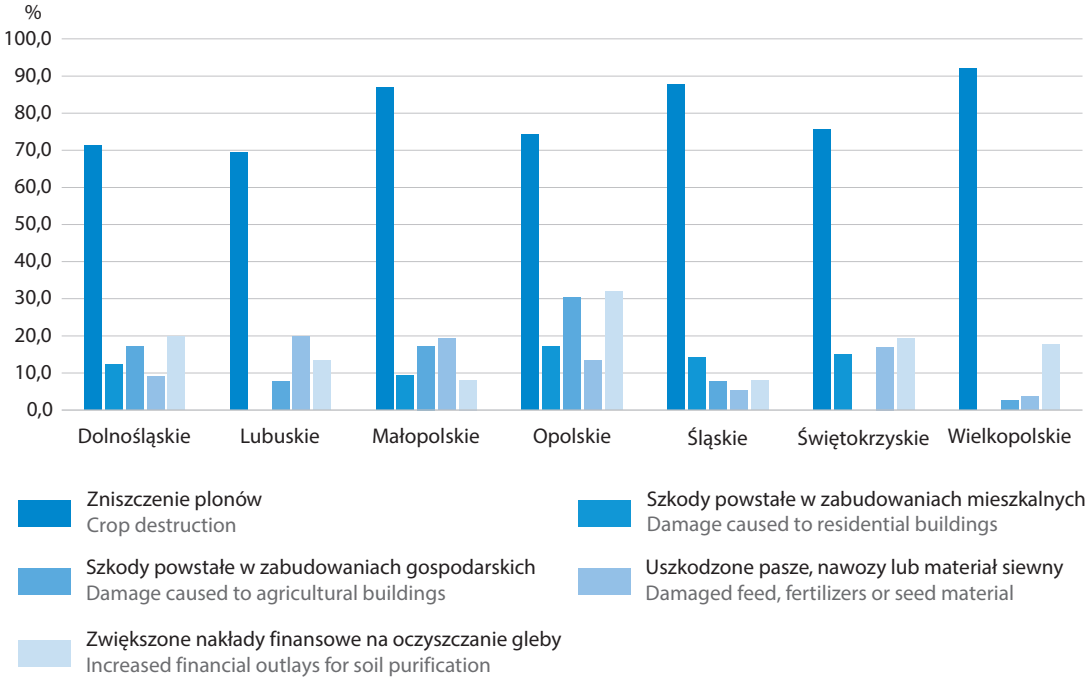

Kolejnym istotnym skutkiem powodzi były zwiększone nakłady finansowe na oczyszczenie gleby, które wskazało 19,5% rolników w kraju. Najczęściej zgłaszano ten problem w województwie opolskim (32,0%), a najrzadziej w śląskim (7,9%).

Szkody w zabudowaniach gospodarskich stanowiły kolejny negatywny skutek powodzi – wystąpiły w 15,3% gospodarstw rolnych, szczególnie w województwie opolskim (30,4%), natomiast najmniej wskazań odnotowano w Wielkopolsce (2,2%).

Wsparcie udzielone przez władze centralne i lokalne dla gospodarstw rolnych, które ucierpiały w wyniku powodzi, zostało ocenione jako wystarczające przez 16,3% gospodarstw, w których wystąpiły szkody spowodowane powodzią. Dla 27,8% rolników pomoc okazała się częściowo wystarczająca, natomiast 55,9% oceniło ją jako całkowicie niewystarczającą. Najwięcej wskazań na wystarczające wsparcie odnotowano wśród rolników z województwa opolskiego (26,5%), na częściowo wystarczające – w województwie małopolskim (42,0%), a na zupełnie niewystarczające – w województwie lubuskim (81,0%).

Wykres 15. Główne podjęte i planowane działania mające na celu poradzenie sobie z negatywnymi skutkami powodzi w gospodarstwach rolnych w 2024 r.

Chart 15. Main actions taken and planned to deal with the negative effects of the flooding in agricultural holdings in 2024

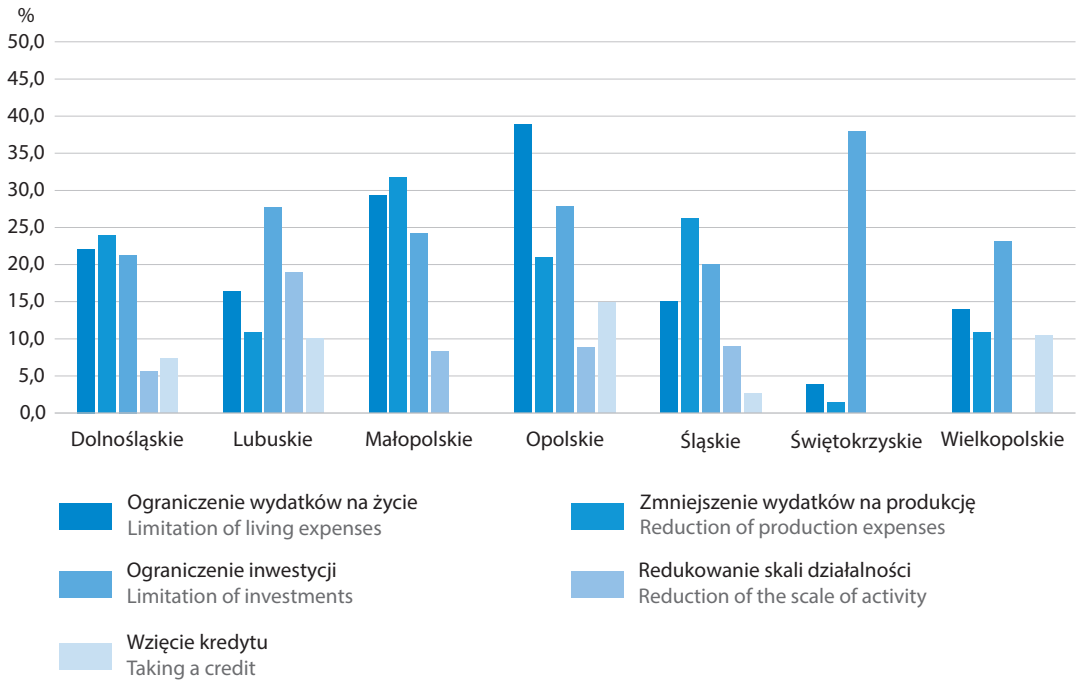

Użytkownicy gospodarstw rolnych, którzy wskazali na działania podjęte oraz planowane do wdrożenia w celu poradzenia sobie z negatywnymi skutkami powodzi, najczęściej wymieniali ograniczenie inwestycji (24,1% rolników w kraju), redukcję wydatków na życie (22,5%) oraz zmniejszenie wydatków na produkcję (19,9%). Ograniczanie inwestycji szczególnie widoczne było w województwie opolskim, gdzie wskazało na nie 38,9% rolników, natomiast najmniejsze zainteresowanie tym rozwiązaniem odnotowano w województwie śląskim (20,0%). Redukcja wydatków na życie była dominującym wyborem wśród rolników z województwa opolskiego (38,0%), podczas gdy w świętokrzyskim miała marginalne znaczenie (3,8%). Z kolei zmniejszenie wydatków na produkcję najczęściej pojawiały się w deklaracjach rolników z województwa małopolskiego (31,7%), a zdecydowanie rzadziej – z województwa świętokrzyskiego, gdzie taki krok rozważało jedynie 1,4% badanych.